

ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමට මගපෙනවීමක

මානව අයිතිවාසිකම් කංකඛතියක ගොඩ නැගීම

විකල්ප තුතිකත්ති කෙන්දුගේ ජ්‍යෙෂ්ඨතාන්ත්‍රික ප්‍රකාශනයකි

ଆନ୍ଦୋଳନମ ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ ଗୋବିନ୍ଦାରୀଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ଉପରେ
ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ ଗୋବିନ୍ଦାରୀଙ୍କ ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ

ଶ୍ରୀ ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ
ମାନ୍ୟ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ
କଂଚିକାଳତିଯକ ଗୋବିନ୍ଦାରୀଙ୍କ

ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ

ନିତିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ

ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ ପାତ୍ରଙ୍କୀୟ

මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක් ගොඩ නැගීම

පුරුම මුද්‍රණය : පෙබරවාරි 2016

ISBN : 978-955-4746-59-6

පරිගණක සංඛෝතිය : වාක්‍ය රු. දු.අ. 011-2708377

මුද්‍රණය : ණ්ලෝකි ප්‍රින්ටින් වර්ක්ස් දු.අ. 011-2329739

ප්‍රකාශනය : විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේත්දය

විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේත්දය යනු ස්වාධීන දේශපාලන පක්ෂවාදීන්වූයෙන් තොර සංවිධානයක් වන අතර විය මූලික වශයෙන් රාජ්‍යකරණය සහ ඇටුම් නිරාකරණය හා සඩුවා ගැටුම් කෙරෙනි සිය අවධානය ගොමු කරයි. 1996 දී විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේත්දය පිහිටි විනු ලැබුයේ මහජන ප්‍රතිපත්තින් පිළිබඳව වූ කනිකාවත සඳහා සිවිල් සමාජයේ සඡිටි ලායකත්වය අත්‍යවශ්‍ය වන බවට හා විය ගෙනිල්මන් කළ දුනුව පවතින බවට වන දැඩි විශ්වාසය පෙරදැර කොට ගෙන ය. මහජන ප්‍රතිපත්තින් විවේචනයේමක විමර්ශනයට හාජත කරන, විකල්පයන් හඳුනා ගන්නා හා ඒවා විනාශේන කරන පරිදේශන හා බලපෑම් නිර්මී වැඩසටහන් වෙනුවෙන් විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේත්දය තැපවී සිටී.

මූලිකය : 6/5, මෙයාර්ඩිස් පාර, කොළඹ 05.

දුරකථන : 011 2370803 / 4

ඇංග්‍රීසු අඩවිය : 011 2370801 / 2

වෙබ් අඩවිය : www.cpalanka.org

ඊමේල් : info@cpalanka.org

පෙරවදන

ආණ්ඩුකුම ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීම සම්බන්ධයෙන් ලොව පුරා පැවැත්වුණු පරියේෂණයන්ගෙන් පසු ලියැවී ඇති පොත් පෙළකි.

”මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක් ගොඩ නැගීම” මෙහි එන කරුණු අප් රටට ද බෙහෙවින් පලදායක විය හැකි හෙයින් මෙසේ පරිවර්තනය විය.

ඒස්. ජ්. ප්‍රං.විජේවා

09.02.2016

මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක් ගොඩ නැගීම

1. වචා පිටාව

ආණ්ඩුවෙහි ව්‍යවස්ථාවකට මානව අයිතිවාසිකම් ඇතුළත් කිරීමේ හේතු කිපයක් වෙයි; ආණ්ඩුවේ බලය සීමා කිරීම එයින් සනිටුහන් වෙයි, ප්‍රජාතනත්ත්වාදය ගොඩ නැගීමේ උපකරණයක් වෙයි, මානව අයිතිවාසිකම් ගොඩ නැගීමේ පදනමක් පිහිටුවයි, ආණ්ඩු කුම ව්‍යවස්ථාවේ සුජාත හාවයට අනිවාර්ය අංශයක් වෙයි. මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක්¹ මගින් පුද්ගලයන්ටත්, කන්ඩායම් වලටත් සිය අවශ්‍යතා ඒක රාජී කොට සංවිධානය වීමේ ඉඩකඩ සැපයේ. සාමාන්‍ය මිනිසුන්ට, රාජ්‍ය නිලධරයන්ටත්, ආයතනවලටත් අහියෝග කිරීමේ අවසරය එයින් ලැබේයි. මානව අයිතිවාසිකම් ක්‍රියා කරන්නේ කෙසේද යනු එයින් පැහැදිලි වන අතර එය ආ.තු. ව්‍යවස්ථාව ඉක්මවා ගොස් සමාජයේ සංකීරණතාවන් ස්පර්ශ කරයි.

අන්තර් ජාතික නීතිය අනුව මානව අයිතිවාසිකම් විශ්ව සාධාරණය, අන්සතු කළ තොහැකි ය, තොබදිය හැකි ය. එහෙත් අයිතිවාසිකම් ආරක්ෂා කිරීමේ වගන්ති ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවකට ඇතුළු කරනු ලබන්නේ, එහි ස්වභාවය හා පරමාර්ථය ගැන විසංවාදයක් පවතින හෙයිනි. ගැටුම් පවතින

සමාජයන්හි ආ.කු. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් නිත්‍ය අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ මූලික දැනුම ලබා ගන්නේ රාජ්‍යයන් විසින් සම්මත කරනු ලැබූ සම්මුතින්ගෙනි. ප්‍රධාන අභියෝග යක් වන්නේ අයිතිවාසිකම් පනතක් කෙටුම්පත් කිරීම තොව, බහුවිධ සමාජයන්හි ගැටුම් සහිත කණ්ඩායම් සාමකාලී පැවැත්මකට සහයෝග දෙමින් මානව අයිතිවාසිකම් ආරක්ෂණ කුම සැලසීම ය.

මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක පරාසය පුළුල් කරන්නේ, ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ ක්‍රියා පටිපාටියත්, සකසන ආ.කු. ව්‍යවස්ථාවේ හැඩහුරුකමත් ය. මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක අවසාන ඉලක්කය සැක සංකාවලින් තොර වුවක් තොවේ. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ ක්‍රියාවලියේදී සමහර කොටස් මතුකරන මානව අයිතිවාසිකම් ගැටුලු සම්බන්ධ පාලනය කිරීම අපහසු වාද විවාද වලින් ඒ බව පැහැදිලි ය. මේ ගැටුලු අතර විශේෂ ක්‍රියාමාර්ග වල වාසිය සොයන සූළුතරයන්ගේ අයිතිවාසිකම්, ජාතික සම්පත් වලින් අපේක්ෂා කරන ආරක්ෂක අයිතිවාසිකම්, පවුල් සබඳතාවන් අතර සමාන ස්ථීර අයිතිවාසිකම් ඒ අතර වේ. මානව අයිතිවාසිකම් ආරක්ෂා කිරීම හා අතිත උල්ලාසනයන්ට වන්දී ගෙවීම, බලය බෙදීමේ කුමයකට ගැලීම්, අන්තර ජාතික මානව අයිතිවාසිකම් බැඳීම හාවිතය, දේශීය නීතියට පටහැනිව යාම සම්බන්ධයෙන් සමතුලිත හාවය ඇති කිරීමේ දී තොරස්සන තත්ත්වයන් ඇතිවිය හැකි ය.

තවත් අභියෝගයක් ඇතිවන්නේ අයිතිවාසිකම් ක්‍රියාත්මක කිරීමේ දී ය. මෙහිදී ආයතනික සහතිකයන් සැබැඳු ලෙස ස්ථානගත වී තිබිය යුතු ය. තොපැහැදිලි තැනක් වන්නේ විවිධ කණ්ඩායම් විසින් සිය වුවමනාකම් ප්‍රයෝගනයට ගැනීමේදී අයිතිවාසිකම් ක්‍රියාත්මක වන ආකාරයයි. එය ජය

පරාජය අවස්ථාවක් ලෙස එම කණ්ඩායම්වලට හැඟී යා හැකිය. ඒ නිසා මානව අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධ තීරණ ගැනීමේ වගකීම බෙදීයාම දැක්වෙන බල ව්‍යුහය වඩාත් ප්‍රායෝගික නිරික්ෂණයකට යොමුවිය යුතු ය. නීති සම්ප්‍රදායයන් තුළ මූලික අයිතිවාසිකම් බල ගැන්වීම පුළුල් ලෙස විහිදී පවතින අතර, මානව අයිතිවාසිකම් ගැන පුළුල් එකගතා ඇතිකර ගැනීම මගින් එවා ක්‍රියාත්මක කිරීමේ යාන්ත්‍රණයන් ගක්තිමත් කරන දේ ගෘෂ්පාලනයට වැඩි ඉඩ කඩ සැලසීමට ව්‍යවස්ථා ගොඩ තැගන්නන් ක්‍රියා කරනු ඇත. මානව අයිතිවාසිකම් ගැන දේශපාලන එකගතා සහ නීතිමය ප්‍රවේශයන් අතර සම්බර බව ඇති කිරීමට ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන් කුමන ඇගැවීමක් කළ යුතු ද?

2. මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතිය අරථ දැක්වීම

1948 මානව අයිතිවාසිකම් මිශ්‍රව ප්‍රකාශනයේ පූර්විකාවෙහි පලමු ජේදයන් මෙසේ දක්වයි: මිනිස් පවුලේ සාමාජිකයන්ගේ සහජ ගරුත්වය සහ සමාන හා අන්සතු කළ නොහැකි අයිතිවාසිකම් පිළිගැනීම, ලෝකයේ තිදහස, යුක්තිය සහ සාමය සම්බන්ධ පදනම ය. මානව අයිතිවාසිකම් වූ කළේ නෙතිතික හා සඳාවාරාත්මක හිමිකම් ය. එය වර්ධනය වී ඇත්තේ රාජ්‍ය බලය හාවිත කළපුතු ආකාරය ගැන පදනම ලෙස, මෙන්ම පුරවැසි අයිතිවාසිකම් වලට එරෙහිව එම බලය සිමා කිරීමක් ලෙස ය. ආගමික දාජ්වීකෙක්ශය අනුව මානව අයිතිවාසිකම් මිනිසාට ලැබේ ඇත්තේ දිව්‍යමය උරුමයක් ලෙසත්, සඳාවාර සහ සමුද්‍රීක නිර්මාණයක් ලෙසත් ය. නිරාගමික දාජ්වීකෙක්ශය අනුව ඒවා වැඩි ඇත්තේ ස්වභාවික නීතියෙන් සියලු පුද්ගලයන්ට ලැබේ ඇති මානව ගරුත්වයෙන් යුත් පරිසරයකිනි. එම දාජ්වීකෙක්ශ දෙකන්ම කියුවෙන්නේ, මිනිසා විසින් හදාගත් නීතියට වඩා අයිතිවාසිකම් උරුමයන් වශයෙනි. ඒ නීසා එය මිනිසා හැඳු නීතියෙන් අහිමි කළ නොහැකි ය. ඒ අතර ම සැලකිය යුත්තේ ව්‍යවස්ථාවෙන් ක්‍රියාත්මක කරන අයිතිවාසිකම් ද නීතියේම නිර්මාණ බව ය. බොහෝ විට, සමාජය අත්‍යවශ්‍ය යයි සිතා සමහර ව්‍යවමනාකම් සහ විශ්වාසයන් දිගින් දිගට පවත්වා ගැනෙන්නේ

සිය අනන්තතාව හා දේශපාලන සමාජයේ ගොඩනැගීම පිණිස ය.

ස්වේච්ඡාවය යන ජනප්‍රිය සංකල්පය අනුව මහජනයා ආශ්‍රිතවේ ආයතනවලට බලය පවරා දෙනු ලැබේ. එසේම ජනතාවගේ අයිතිවාසිකම් ආශ්‍රිතවෙන් ලබා ගන්නවා නොවේ. මෙම අයිතිවාසිකම් සහ බලය පැවරීම සම්බන්ධ තෙතික හා දේශපාලන කුමවේද සැලසෙන්නේ ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවෙති. එහෙයින් මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක් තීරණය වන්නේ ව්‍යවස්ථාවෙන් සැලසෙන පරිදි වේ. එහෙත් එම ප්‍රතිපාදන ඉක්මවා යන තත්ත්වයක් ද දූකිය හැකි ය. ව්‍යවස්ථාවන්හිදී මානව අයිතිවාසිකම් ප්‍රකාශිතව හෝ ව්‍යංගයෙන් පිළිගනු ලැබිය හැකි ය. ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවට අයිතිවාසිකම් ඇතුළු කළ පමණින් එම රාජ්‍ය කුමය එතැනින් නිම නොවේ: පුද්ගල හා කණ්ඩායම්වල අවශ්‍යතා අවධාරණය කිරීමේ සහ දිනා ගැනීමේ නව මාර්ග පාදා ගැනීමට ඉඩ කඩ තිබිය යුතු ය.

මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක් පවතින රටක රාජ්‍ය නිලධරයන් තීන්දු ගන්නේ මානව අයිතිවාසිකම් ඉහළම තත්ත්වයන් ආරක්ෂා කිරීමට ය. ඉතා ප්‍රබල මානව අයිතිවාසිකම් රැකෙන සමාජයක රජයේ නිලධරයන් සහ ආයතන මෙන්ම සමාජයේ ප්‍රබලම ක්‍රියාකාරීන් පුරුද්දක් වශයෙන් එම අයිතිවාසිකම් රකින අතර ඒවා උල්ලංසණය වීම වළක්වනු ඇත. එහෙත් විපතට පත්වුවන්ට සහන සැලසීමට උද්යෝගීමත් වනු ඇත. එබදු හැදියාවක් නැත්තම් අයිතිවාසිකම් රකිමේ ව්‍යවස්ථාවනුකූල ප්‍රතිපාදන තිබීමෙන් පලක් නැත.

සටහන 1. මානව අයිතිවාසිකම් මූලධර්ම

- ★ විශ්ව මානුෂීකත්වයේ පූර්ව පදනම අයිතිවාසිකම් ය.
- ★ එම අයිතිවාසිකම් හඳුනා ගැනෙනුයේ නීතිවලිනි. එහෙත් නීතිය අනිසි ලෙස භාවිත තොකළ යුතු අතර නීතිය පිහිටිකොටගෙන අයිතිවාසිකම් අනිම් තොකළ යුතු ය.
- ★ එම අයිතිවාසිකම් අන්තර සම්බන්ධිතය, අනෙකානෙකාව පවතී. එහෙයින් තොබදිය හැකි ය.

විශේෂීත අයිතිවාසිකම් වෙනම දක්වම්පින් පොදු අයිතිවාසිකම් ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවේ ඇතුළත් කිරීම නිසා මතභේද ඇති විය හැකි ය. රේට හේතුව සමාජයේ යම් විශ්වාසයන් තහවුරු වී තිබේ ය. සමහර අවස්ථාවන්හිදී එය බලවත් දුක් ගැනවිලි වලටත්, අසංගතියටත් පත් වී දරුණු හිංසාකාරීත්වයට පවා යොමුවිය හැකි ය. එහෙයින් ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවෙන් යම් ආයතනවලට බලය පැවරීමෙන්, යුක්තිය, සාමය, ප්‍රතිසන්ධානය, ගුහ සාධනය සහ පොදු යහපත උගාකර ගැනීම සිදුවේ.

බොහෝ ව්‍යවස්ථාවන්හි මානව අයිතිවාසිකම් යථාර්ථයක් බවට පත් කිරීමට එහි අන්තර්ගතයත් ඒ අනුව ගතයුතු ක්‍රියාමාර්ගත් නීතිගත කිරීමෙන් බන්ධනීය වගකීම් බවට පත් කොට තිබේ. එම බැඳීම් අන්තර ජාතික මානව අයිතිවාසිකම් නීතිය වන්නේ ය. එක්සත් ජාතින් විසින් එම නීති විශ්වගත කිරීමට මූලික ලේඛන හතක් යොදාගෙන ඇත. (සටහන 2 බලන්න.)

සටහන 2 එක්සත් ජාතින් විසින් සම්මත කළ මානව අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ මූලික ලේඛන භත

- ★ 1948 මානව අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ විශ්ව ප්‍රකාශනය (එය නීතියෙන් හ්‍යිජාත්මක කළ නොහැකි ය) (UDHR)
- ★ 1965 සැම ආකාරයකම ජාතිවාදී පහත්කාට සැලකීම් තුරන් කිරීමේ අන්තර් ජාතික සම්මුතිය. (CERD)
- ★ 1966 සිවිල් හා දේශපාලන අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ අන්තර් ජාතික සම්මුතිය. (ICCPR)
- ★ 1966, ආර්ථික, සම්ජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ අන්තර් ජාතික සම්මුතිය. (ICESCR)
- ★ 1979 ස්ත්‍රීන්ට එරෙහි සකලාකාර වෙනස් කාට සැලකීම් තුරන් කිරීම පිළිබඳ සම්මුතිය. (CEDAW)
- ★ 1989 ලමා අයිතිවාසිකම් සම්මුතිය. (CRC)
- ★ 1984 වධබන්ධන සහ වෙනත් කුරිරු, අමානුෂීක හා පහත් කාට සැලකීම් හා දුටුවම්වලට එරෙහි සම්මුතිය. (CAT)

3. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ ක්‍රියා පටිපාටි සහ මානව අයිතිවාසිකම් විකල්ප

ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේදී මානව අයිතිවාසිකම් විකල්පයන් ඇතුළත් කිරීම සහ එමගින් මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක විෂය පරිය හැඩා ගස්වන්නේ :

- (අ) ව්‍යවස්ථාව සැලසුම් කිරීමට යොදා ගැනෙන ක්‍රියා පටිපාටියේ වර්ගය; සහ
- (ආ) ව්‍යවස්ථා වර්ගයේ ස්වභාවය යි.

3.1 ක්‍රියාපටිපාටියේ වර්ගය

ව්‍යවස්ථාවන්හි ස්ථිර විකල්පයන් ඇතුළත් කැමැත්ත ලබා ගැනීම උදෙසා විවිධ රට්වල, විවිධ කාල පරිච්ඡේදවල විවිධ ක්‍රියා පටිපාටි භාවිත කර ඇත. ප්‍රධාන දාරාවේ සමාජය විසින් මානව අයිතිවාසිකම් පිළිගැනීම උදෙසා ඇතිකරන ප්‍රතිසංස්කරණ යම් කණ්ඩායම් මගින් ඉදිරිපත් වූවද එසේ කළ හැකි වන්නේ ව්‍යවස්ථාය මූලධර්ම යටතේ ය. වෙනත් සමාජයන්හි දී ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීම සිදුවන්නේ, පැහැදිලි ජයග්‍රාහකයකු හෝ දේශපාලන නායකත්වයක් නැතිවිට ගැටුමට මැදිහත් වූ යම් කණ්ඩායම් සමග ගනු දෙනු කිරීමෙනි. මෙම බොහෝ අවස්ථාවන්හිදී ප්‍රධාන වශයෙන් සැලැකෙන්නේ මානව අයිතිවාසිකම් සඳහා ඉඩකඩ විවරවන ගැටුම් නිරාකරණය සහ සාමය ඇති කිරීම ගැන ය. ඒ හැම

ක්‍රියා පටිපාටියකදීම රේට ම ආවේණික පසුබිම නිසා ප්‍රායෝගික අනුමතිත්ත් ඇතිවිම සිදු වේ. එනම් කවර කණ්ඩායම ජයගත්තා ද, කවර කණ්ඩායම පරාජය ව්‍යවාද යනු ප්‍රකට වන්නේ කාගේ අයිතිවාසිකම් ඇතුළත් විශිද්, කාගේ අයිතිවාසිකම් බැහැර විණි ද යන කරුණෙන් ය.

ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ කාරියට මහජන සහභාගිත්වය පූජ්‍යල් විය යුතු බවට ඉල්ලීමක් ගොඩ නැගී ඇත. සමහර විට, මහජන සහභාගිත්වය රේට පූජ්‍යල් එකතාවක් ලබා ගැනීමට සහාය වී ඇත. එසේම ව්‍යවස්ථාවට වැඩි වලංගුතාවක් ලබා දී ඇත. තවත් සමහර අවස්ථාවන්හි දී එම කණ්ඩායම්වල බලය හා දැක්ම නිසා අයිතිවාසිකම් වඩාත් පැවැත්මෙන්, ව්‍යවස්ථා සහතිකයන් සම්බන්ධයෙන් මහජන අප්‍රසාදය බලවත් වී ඇත. නිදසුනක් වශයෙන්, එල් සැල්වදේරයේ දී, බහුතර කතෝලිකයන් වූ පූරවැසි ජනතාවගේ දේශපාලන අභිලාෂයන් සහ ජාතික සංස්කෘතිය අනුව සාධාරණ ව්‍යවස්ථාවක් ගොඩ නැගීමට ප්‍රයත්තයක් දරනු ලැබේ. බහුතරයක් පූරවැසියන්ගේ ඉල්ලීම වූයේ ජීවිතයට ඇති අයිතිය ව්‍යවස්ථාවට ඇතුළත් කරන ලෙස ය. එවිට ගබඩා කිරීම අපරාධයක් වන්නේ ය. සැබැවින් ම 1999 ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවේ එම අදාළ ප්‍රතිපාදනය වෙනස් කුරිණ. ‘මනුෂ්‍ය ජීවිතය ආරම්භ වන්නේ පිළිසිදු ගැනීමේ අවස්ථාවේ සිටය’ යන අර්ථ කථනය දිනි.

3.2 ව්‍යවස්ථා වර්ගය

මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක පලලැබීම්, ප්‍රමාණය සහ හැඩාය බෙහෙවින්ම තීරණය වන්නේ එම සමාජයේ හා ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවන්ගේ ගුණාංග හා ස්වභාවය අනුව ය. එහි මූලික පරිවර්තනීය අංග, එම විවිධ ව්‍යවස්ථා කියවීමෙන් පහසුවෙන් වටහාගත තොහැකි ය; විවිධ ව්‍යවස්ථාවන්හි මානව අයිතිවාසිකම් නිර්මාණය වී ඇත්තේ, එම තොතික සම්පූද්‍යාය සහ විවිධ ව්‍යවස්ථා කුම අනුව නිසා ය.

විවිධ වර්ගයේ ව්‍යවස්ථා ඇත. එම ව්‍යවස්ථා තොයෙක් ක්‍රීඩා මට්ටම වලට විවිධ අර්ථ දෙනු ඇත. දිගුකාලීන සම්මතයන් හා සම්පූද්‍යයන් ගෙන් පැන නැගුණු හෙයින්, ව්‍යවස්ථාවන් සමහර ක්‍රියාකාරිකයන්ට පෙනෙන්නේ 'සංච්‍රිත' දෙයක් ලෙස ය. එක්සත් රාජධානිය නිදරණයකි. තවත් සමහර ව්‍යවස්ථාවන් හඳුනා ගැනෙන්නේ ආණ්ඩුවේ ආයතන සැලසුම් හා ආණ්ඩු ක්‍රමයට ඒවා සම්බන්ධ වන ආකාරයන් දක්වන දෙයක් වශයෙනි. මේ සියල්ලෙන් ම සිදුවන්නේ බලය අනිසි ලෙස යෙදීමෙන් මානව අයිතිවාසිකම් ආරක්ෂා කිරීම ය. හොඳම උදාහරණය අවුරුදු 200කටත් වඩා පැරණි ඇමරිකා එක්සත් ජනපදයේ 1789 ආ.ණ. ව්‍යවස්ථාව ය. එය කෙටුම්පත් කරනු ලැබුවේ සහසන්ධිය රාජ්‍යයේ කළින් සිට පැවති රාජ්‍ය 13 නියෝජිතයන් විසිනි. රාජ්‍යය සම සමාජය අලුතෙන්ම සැලසුම්ගත කොට විශේෂ සමාජමය ප්‍රතිඵල ලබා ගැනීමට හඳුන ව්‍යවස්ථා 'විෂ්ලේෂකාරී' ලෙස භැඳින්වෙනු ඇත. 2009 බොලිවියාවේ නව ව්‍යවස්ථාව සැලසුම් කිරීම ඇරණුණේ එහි ආදිවාසීන් අතරින් තේරී පත්වුණු ජනාධිපති බුරයට පැමිණීමත් සමග ය. එහි නීත්‍යානුකූලභාවය යළින් පිහිටු වීමට අදහස් කළේ බහුවිධ ජාතින්ගේ රටක් ලෙස පිළිගැනීමෙනි. එහෙයින් ආරථික හා දේශපාලන ප්‍රධාන ධාරාවට විවිධ ආදිවාසී ජන කොටස්වලට සහභාගිවීමට ඉඩ කඩ සැලසේ. දකුණු අඩුකාවේ 1996 ව්‍යවස්ථාව සැලසුම් කළේ ව්‍යවස්ථා සඟාවක් විසිනි. ඒ පැරණි ක්‍රමය මුළුනුපූරා දමා ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදය මත පදනම් වූ ජාතිභේදවාදයෙන් හා සුජිරිලිංගිකත්ව වාදයෙන් තොර නව ව්‍යවස්ථාවක් ඇති කිරීම උදෙසා ය. (ව්‍යවස්ථාව 1(6) අවුරුදු කේ සිවිල් යුද්ධයෙන් පසු, (2007) තේපාලය අතුරු ව්‍යවස්ථාවක් ප්‍රකාශයට පත් කළේ ය. එය අවුරුදු 240ක් පැරණි රාජ්‍යාණ්ඩු ක්‍රමය වෙනුවට සන්ධිය සමුහාණ්ඩු ක්‍රමයක් විය. මෙම අතුරු ව්‍යවස්ථාවෙන් නව තේපාලයක් තැනීම සඳහා නව ව්‍යවස්ථාවකට මග පැදිණ.

බොලිවියාට, නේපාලය සහ දකුණු අඩුකාව යන රටවල් කුනට ම ව්‍යවස්ථාවන් ගොඩ නැගීමේදී රජය හා පුරවැසියා අතර ගැටුපු තිබුණු හෙයින් වඩා විවෘත සමාජ එකතුවක් අවශ්‍ය විය. එහෙයින් මෙම ව්‍යවස්ථාවන්හි මානව අයිතිවාසිකම් හාවිත වන්නේ සමාජ බලගැනීමේ සාධකයක් වශයෙනි. යුරෝපා මහාද්වීප රටවල ව්‍යවස්ථාවන්හි එම අයිතිවාසිකම් නීති සංග්‍රහ වශයෙන් අන්තර්ගත කොට, බලතල හාවිත කිරීමට රාජ්‍ය ආයතනවලට පවරා දී ඇත.

විශේෂ සඳාවාරධර්ම හා සාරධර්ම කෙරෙහි ඒසැම වර්ගයකම ව්‍යවස්ථා සහාය වන අතර අනික් අතට ඒවායින් පෝෂණය ද ලබයි. එහෙත් පවතින යථාර්ථයට ගැලපෙනිය සිතා ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් ව්‍යවස්ථාවන්හි ලැයිස්තු ගත කළ යුතු නොවේ. ඒ වෙනුවට සාරධර්ම සංක්ෂිප්ත ලෙස දැක්වීය හැකි ය. උදාහරණ ලෙස, දකුණු අඩුකාවේ ‘ජාතිහේදයෙන් තොර ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදය’, බොලිවියාවේ ‘බහුවිධ ජාතිකත්වය’, නේපාලයේ ‘යලි සැලසුම්ගත කිරීම’ දැක්වීය හැකි ය. කෙසේ වෙතත්, ව්‍යවස්ථා ක්‍රමය කුළ දේශපාලන වරියාවන් හැඩග ස්වන මෙම සඳාවාර මානය, ව්‍යවස්ථාවන් පලගන්නා ජනතාවගේ දේශපාලන සංස්කාතිය ප්‍රකාශ කරයි. එමගින් එම ව්‍යවස්ථාව ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන් විසින් ‘සංඛ්‍යී ලේඛනයක්’ ලෙස හඳුන්වනු ඇත. සැබැං මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කාතිය එයින් වෙන් කළ නොහැකි වනු ඇත.

4. ගැටුම් සහිත රටවල ව්‍යවස්ථා ගොඩනැගීම සහ මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතිය

ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවන්හි මානව අයිතිවාසිකම් අන්තර්ගත කිරීමේදී බොහෝ පිබාකාරී තත්ත්වයන් ඇති වේ. එවැනි පිබාකාරී තත්ත්වයන් ද විසම්මුතින් ද ඇතිවන ක්ෂේත්‍ර කිහිපයක් මෙසේ ය :

- (අ) අතිත බරපතල උල්ලෙසනයන්ට ප්‍රතිකර්ම යෙදීම.
- (ආ) බලය බොඳාහැරීමේ පොදු කුමවේදය.
- (ඇ) ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවේ නෙතික සහ දේශපාලන ගැටුම.
- (ඇ) දේශීය නෙතික මූලධර්ම සහ අන්තර් ජාතික මානව අයිතිකම් නීතිය අතර ගැටුම.

4.1 අතිත බරපතල උල්ලෙසනයන්ට ප්‍රතිකර්ම යෙදීම.

බරපතල උල්ලෙසනයන් ඇති වූයේ අතිතයේ බවට සාධාරණ හේතු ඇත. එසේ වූවද ඒවාට විසඳුම් සෙවීමට සාමාන්‍ය අධිකරණ කියා මාර්ගයන්ට අමතරව විශේෂ වැඩ පිළිවෙළවල් අවශ්‍ය විය. සමහර අවස්ථාවන්හිදී එතිහාසික වැරදි නිවැරදි නොකර ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීම ආරම්භ කළ නොහැකි විය. අතිත බරපතල උල්ලෙසනයන්ට එරෙහිව විසඳුමක් නැතිව

නව ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ හෝ මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියකට පදනම දුම්මෙම අවධානමක් ද පැවතිණි. අතික් අතට අතිත ගැටලු විසඳීමට උත්සාහ ගැනීමේදී සාමය කඩවීම හෝ උගු මතහේද පැන නැගීම සිදුවිය හැකි ය.

යම් විශේෂ ජන කොටස්, කුමානුගතව පහත් කොට සැලකෙන අතර රේට රාජ්‍ය මරදනයද එක්වීම, පුරවැසියන්ට එරහි රාජ්‍ය ප්‍රවණ්ඩත්වය මගින් මානව අයිතිවාසිකම් උල්ලංසනය කිරීමේ සංස්කෘතියක් ගොඩ නැගී තිබිය හැකි ය. මධ්‍යමලතින් ඇමරිකාවේ, සත්‍යය හා ප්‍රතිසන්ධාන කටයුතු සිදුවන අතරතුර දී ව්‍යවස්ථා කතිකාව තුළට රාජ්‍ය ප්‍රවණ්ඩත්වය සහ රාජ්‍යය විසින් සිදු කළ අතුරුදහන් කිරීම ගැන ප්‍රශ්න මතුවිය. රුවන්ඩාවේදී 2003 ව්‍යවස්ථාව ගොඩ නැගීමේදී 1994 දී සිදු වූ වර්ග සාතන පිළිබඳ ගැටලු ඉස්මතුවිය. කාම්බේජයේ දී ද එසේ සිදුවිය. ඉරාකයේ 2005 ව්‍යවස්ථා සම්පාදකයන්ට මුහුණ දෙන්නට සිදු වූයේ එතෙක් මරදනයට ලක්වෙමින් සිටියම් කණ්ඩායමවලට ය. තවද, රජය, රජයේ නොවන අය සහ ඔවුන්ගේ සභායකයන් නිසා බරපතල මානව අයිතිවාසිකම් උල්ලංසනයන්ට ගොදුරුවූ අය, ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ දී ඉතා වැදගත් පිරිසක් බවට පිළිගැනීණ.

එබදු ඉතිහාසයන් ඇති රටවල ව්‍යවස්ථා ගොඩනැගීමේ ආරම්භක අවස්ථාවේදීම, විවිධ විශේෂ යාන්ත්‍රණයන් යොදා ගැනීම අවශ්‍ය විය. එනම් ප්‍රතිසන්ධානය හා නෙතික, සමාජ ප්‍රතිකර්ම සැලසීමේ සංක්‍රාන්තික යුක්තිය, සම්බන්ධයෙන් ඉතා ප්‍රාථමික විධිමත් යාන්ත්‍රණයන් යොදීණ. එනම් : සත්‍යය හා සංහිදියා කොමිෂන් සහා, අතිත අපරාධ සම්බන්ධයෙන් අධිකරණ - වෙවදා පරික්ෂණ, සීමිත පොදු සමාවදීම, අතිත අපරාධ සම්බන්ධයෙන් අධිකරණ - වෙවදා පරික්ෂණ, සීමිත පොදු සමාවදීම, අතිත ස්මරණය, අපරාධ නඩු විභාග, අතුරු ප්‍රතිකර්ම සහ සංක්‍රාන්තික වගවීමේ හා නිදහස්වීමේ නීති පැනවීම මගින් අලුත් තත්ත්වයන්ට ප්‍රවේශවීම ආදියයි.

4.2 බලය බෙදා හැරීමේ පොදු ක්‍රමවේද

ආ.තු. ව්‍යවස්ථා මගින් බලය හා අධිකාරිත්වය පැවතේ. ඒ හේතුව නිසා ඒ සම්බන්ධ සටන් ඇති වේ. එහි ප්‍රතිඵලය වන්නේ දිනන්නේ සහ පරදින්නේ වශයෙන් පාර්ශවගත වීමය. ව්‍යවස්ථා ගොඩනැගීම මූලික වශයෙන් ම දේශපාලනිකය. බලය සම්බන්ධ ක්‍රියාකාරිත්වය හැඩි ගැසෙන්නේ අනිවාර්යයෙන්ම අනිත ගැලුම් හා බෙඳුණු පාර්ශවයන් නිසාය. මේ කරුණ ඉක්වදෝරයේ මැත ව්‍යවස්ථා ගොඩ තැබීමේදී පැහැදිලි විය. 2007 අප්‍රේල් හි දී අලුත් ව්‍යවස්ථාවක් හැඳුමට ඉක්වදෝරයේ සියයට 82ක් ජන්ද ලැබුණේ, 1995 සිට 2006 දක්වා ජනාධිපතිවරුන් 8 දෙනකු යටතේ පැවති දේශපාලන කළකීම් අවුරුදු 11කට පසු තුරන් කිරීමට ය. අලුත් ව්‍යවස්ථාවන් වැදගත් වෙනස්කම් ඇති කැරුණ. විධායක සහ ව්‍යවස්ථාදායක අංශ අතර බාධකයන් ඉවත් කොට විධායකයට බලය පැවරිණ. ඒ අනුව කොංග්‍රසය විසුරුවා හැරිය හැකිකේ එක් වාරයකට එක් වරක් පමණි. ජනාධිපතින් අස්වුවහොත් පමණක් මහ මැතිවරණයක් පැවැත්විය හැකිය. ජනාධිපතිට අවුරුදු හතරක් එක දිගට බුරයේ සිටිය හැකි අතර, බොහෝ බලතල හාවිත කළමන බැංකුව ඔහු යටතට පැවතේ. ඒ යටතේ නව බදු තුන්වාදීම සහ පලදායී තොවන ඉඩම් යළි බෙදාදීම කළ හැකි ය. මහජන ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදය මෙහෙයුම්, දේශපාලනය ව්‍යාප්ත කිරීම, පුරවැසි සහ පිහිටුවීම, ආදිය සඳහා ඔහුට බලතල පැවැරිණ. තවද බහුවිධ ජාතින්ගෙන් යුක්තවීම නිසා රාජ්‍යය ප්‍රතිසංවිධානය කිරීම සිදුවිය. ඒ නිසා අනුමතිය අනිවාර්ය තොවුවද, පාරම්පරික ඉඩම්වල පතල් කැණීමට පෙර ආදිවාසී ජනතාවගේ අදහස් විමසීම මධ්‍යම ආණ්ඩුව විසින් කළ යුතු ය. 2008 සැප්. 28 දා අලුත් ව්‍යවස්ථාවට ඉක්වදෝර වැසියන්ගෙන් සියට 63.9ක් ජන්දය දුන්හ.

බලයේ වලනය පිළිබඳ ගැටලු වලින් මානව අයිතිවාසිකම් හැඩා ගස්වනු ලැබේ. තිද්සුනක් ලෙස, සමාජ විශේෂනයන් සහ උගු බෙදීම් පාලනය කිරීමේ මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක් වගා කරන බලසම්පන්න මධ්‍යස්ථානයක් සමඟ ආණ්ඩුවට ක්‍රියාත්මක විය හැකි ද? එසේ නැත්තම් තම නියෝජිත සංවිධාන කෙරෙහි පමණක් නැමුණු වූ විවිධ කන්ඩායම් ප්‍රාදේශීය මට්ටම්න් බලගැනීවේමෙන් මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක් ගැන ඒ සමාන ලෙසම තීරණය කළ හැකි ද?

4.3 ආ.කු. ව්‍යවස්ථාවේ නෙතික හා දේශපාලන ඉදිරි ද්රේශන

මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක නියතාරථය මේ යැයි ව්‍යවස්ථාවකින් දැක්වෙන්නේ කළාතුරකිනි. ඒ වෙනුවට අර්ථ කථනය කිරීමට ඉඩ සැලකෙන ප්‍රතිපාදන දැක්වේ. විශේෂයෙන් අන්තර්ගතය සම්බන්ධයෙන් එහිදී සැලකිලිමත් වන ප්‍රශ්නය මෙයයි. මානව අයිතිවාසිකම් අර්ථ කථනය කිරීමේ බලය යොදා මානව අයිතිවාසිකම් හැඩා ගස්වන්නේ කුවරද?

මත්‍යපිට පෙනුමට, සියලු මානව අයිතිවාසිකම් ලබාගත හැකි ප්‍රයෝගන්වත් ම ප්‍රතිපාදන වන්නේ, නීතියෙන් බලගැනීවිය හැකි අයිතිවාසිකම් පනත් ය. බොහෝ ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී රටවල අද සාමාන්‍යයෙන් ව්‍යවස්ථාව හැඳින්වෙන්නේ උත්තරීතර නීතිය ලෙස ය. එමගින් රාජ්‍ය ක්‍රියාවකින් සිය අයිතිවාසිකම් කඩවන විට අධිකරණ ක්‍රියාමාර්ග ගැනීමට මෙහෙයුවේ. රේඛ පුරවැසි ක්‍රියාකාරීන් හාවිත කරන මහජන සුබසාධන නඩු මාර්ගයද ඇතුළත් ය. මෙම ප්‍රවණතාවන් පිළිබඳ වන්නේ මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතිය නීතිගත කර ඇති බව ය. වෙනස්කම් ඇති කරන විපර්යකාරක කණ්ඩායම් අනාගත දේශපාලන වෙනස්කීම් නිසා තම කාර්යයන් අවදානමට ලක්විය හැකි බව සිතති. අයිතිවාසිකම් පනත් ක්‍රමයෙන් පුළුල්වන අතර ඉතා දීර්ස ද වනු ඇත. එහෙයින් අනික් ව්‍යවස්ථා

ප්‍රතිපාදන සංශෝධනය කර ක්‍රියා පටිපාටියටත් වඩා, එසේ කිරීම අපහසු වෙයි. අන්තර් ජාතික මානව හිමිකම් සම්මුති වැඩි වැඩියෙන් රාජ්‍යයන්ටිසින් අත්සන් කර ඇත. එම සම්මුති අපරානුමත කිරීම සමග නීතිගත කිරීමට සිදු වේ. එම තත්ත්වය මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතිකයකට හේතු වේ. එහෙත් භාවිතයේ දී එහි සීමාවක් දැකිය හැකි ය. එම සංස්කෘතිය ගොඩ නැගීම නීතිගත වූ පමණින් සිදු නොවේ. අධිකරණය ස්වාධීන හා ප්‍රවීණ විය යුතු ය. එසේම ස්වාලාභීන් වන ජනතාවට අධිකරණ ප්‍රතිකර්ම ලැබීමට අවශ්‍ය සම්පත් සීමිත නම් යුත්තිය ද සීමා වේ.

ක්‍රියාකාරිකයන් මෙවැන්නක් හඳුනාගෙන ඇත. එනම්: පවතින සමාජ, දේශපාලන සාරධර්ම සම්බන්ධ උග්‍ර මතහේද පතින්නේ විවිධ කණ්ඩායම් හා පුද්ගලයන් අතර එකගතාව දිනාගන්නා තෙක් පමණක් බව ය. එය, නෙතික නොව, දේශපාලන ක්‍රියා පටිපාටියකි. ව්‍යවස්ථා සම්පාදන ක්‍රියාවලියට විවිධ සමාජ කොටස් දක්වන උනන්දුවෙන් පැහැදිලි වන්නේ එම කාර්යය කොටස් දක්වන උනන්දුවෙන් පැහැදිලි වන්නේ එම කාර්යය යුතිරි නීතියුයන් කීප දෙනකුට වෙන් වූ දෙයක් නොවන බව ය. සැබැවින්ම මහජන සහභාගිත්වය යන ආකු. ව්‍යවස්ථාව නෙතික දාශ්ටේකෝණයෙන් එහා දැකිය යුත්තකි. උග්‍ර ලෙස හේද වූ රාජ්‍යයන්හි, ව්‍යවස්ථා ගොඩනග න්නන් අත්දුටු දෙයක් නම්, එම හේද ජය ගැනීමට නෙතික ප්‍රතිකර්මයන්ගේ සීමිත බව ය. එසේ වන්නේ බරපතල සමාජ අසමානත්වය සමග ය. ගැටුව විසඳීමට සුදුසුකම් ඇති විනිශ්චරුවන් හා නීතියුයන්ගේ හිගකම එක් උදාහරණයකි. දේශපාලනයුයන් එම ගැටුව විසඳීමට ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී ක්‍රමය මත පදනම් වූ එකගතාව ලබාගැනීම ය. එකග වන්නේ සාරධර්ම ගැන ය. එවිට තීරණ ගැනීමේ වගකීම පැවරෙන්නේ, ජන්දයෙන් තොරා ගැනුණු, ඒ නිසාම ඉවත් කළ හැකි නිලධරයන් වෙත ය.

4.4 දේශීය නෙතික සම්මතයන්ට එරෙහිව අන්තර්ජාතික මානව අයිතිවාසිකම් නීතිය

දැනට ක්‍රියාත්මක බොහෝ ආ.තු. ව්‍යවස්ථා සාදා ඇත්තේ පහත සඳහන් සම්මුතින්ට පසු ය. එනම්: 1996 සිවිල් හා දේශපාලන අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ අන්තර්ජාතික සම්මුතිය, (ICCP) 1966 ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ අන්තර්ජාතික සම්මුතිය (ICESCR) මූස්ලිම් බහුතරය සිටින රටවල ආ.තු. ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිපාදන සැකැසුණේ 1990 ඉස්ලාම් ධර්මයේ මානව අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ කයිරේ ප්‍රකාශනය අනුව ය. අන්තර්ජාතික මානව අයිතිවාසිකම් සාරධීම, ජාතික ව්‍යවස්ථාවන්හි අන්තර්ගත කිරීමට ව්‍යවස්ථා සම්පාදකයන් උනන්දු වී ඇත. ඒ සමග ම උග්‍ර මතභේද සහිත රාජ්‍යයන්හි දේශීය නෙතික ප්‍රහවයන් ද විධීමත්හාවයක් වශයෙන් ව්‍යවස්ථාවට ඇතුළත් කොට ඇත. එනම්: ආගමික හා වාර්තුමය පිළිගැනීම් ය. එහි ප්‍රතිඵලයක් ලෙස දේශීය මූලධර්ම මෙන්ම අන්තර්ජාතික නීතිය ඇතුළත් වීම ය. හාවිතයෙන් ඒ දෙක වෙනස් ය. අන්තර්ජාතික නීතියෙන් අවධාරණය වන්නේ පුද්ගලයාගේ මානව අයිතිවාසිකම් සමානය, විශ්ව ව්‍යාපිය, අන්සතු කළ නොහැකිය යනුයි. අනික් අතට වාර්තුමය නීතියෙන් අවධාරණය වන්නේ සමාජයේ ඉහළ පන්තිවල අයිතිවාසිකම් ය. එහෙහින් ව්‍යවස්ථාවක එසේ එකිනෙකට පටහැනී සංකල්ප අන්තර්ගත විය හැකි ය.

ව්‍යවස්ථාවකට දිය යුතු තීසි අයය ගැනත්, ගැවුම්කාරී තීති මූලධර්ම ගැනත් මගපෙන්වීමක්, ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් දිය හැකි ය. බොහෝ ව්‍යවස්ථාවන් මෙය සිදු කරන්නේ ව්‍යවස්ථාව උත්තරීනර නීතිය බව ප්‍රකාශ කරමිනි. රට අමතරව, ව්‍යවස්ථාවේ අර්ථයට පටහැනී තීති අවලංගු බව ප්‍රකාශිතව දැක්වේ. අනික් අතට රිපු නොවන මාර්ග වලින් ද ව්‍යවස්ථාවට පටහැනී තීති අවලංගු කරනු ඇත. ඒ යම් ප්‍රතිපාදන වලට ව්‍යතිරේක ඇතුළත් කිරීමෙනි.

5. ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදය සහ මානව අධිතිවාසිකම්

ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදය යනු පුරවැසියන් විසින් රාජ්‍ය නිලධාරීන්ට වගකීම් පැවරිය හැකි ආණ්ඩු කිරීමේ ක්‍රමවේදයකි. දේශපාලන බහුවිධ ස්වභාවය ස්ථාපිත වූ ආයතන සහ ක්‍රියාපටිපාටි සහිත ප්‍රජාතන්ත්‍රියකරණය ව්‍යවස්ථා ගොඩ තැබීමේදී ඇතුළත් කළ හැකි ය. ඒ යම් ක්‍රියාමාර්ග හා සීමා කිරීම් මගිනි. ඒ මෙසේ ය: විධායකයේ බලය සීමා කිරීම, දේශපාලන පක්ෂ ක්‍රියාකාරීත්වයට නිදහස සහතිකවීම, මැතිවරණ කළමනාකරණය හා මැතිවරණ ආරච්චුල් විසඳීමේ ස්වාධීන ආයතන පිහිටුවීම, සන්නද්ධ හමුදා සහ තීති ක්‍රියාත්මක කරන නිලධාරීන් කෙරෙහි මහජන බලපැම, විධායකය සහ ව්‍යවස්ථාදායකය අතර සමබර සබඳතාව ඇතිකිරීම, හඳුසි අවස්ථා බලතල සහ යුද තීති හාවිතය දැඩි ලෙස සීමා කිරීම, ස්වාධීන මාධ්‍ය හාවිතය සහතික කිරීම, ආණ්ඩුව වගකීමට හා විවෘත බාවයට යටත්වන පියවර ගැනීම ආදිය වේ.

විවෘත සමාජයේ පවතින දේශපාලන අදහස්වලට දායක වීමට පහත සඳහන් කරුණු තැත්තම් තොහැකි ය. එනම් : දේශපාලන සංවිධාන ඇති කිරීමට සහ ඒවාට බැඳීමේ නිදහස, අදහස් ප්‍රකාශනයේ සහ තොරතුරු ලබා ගැනීමේ නිදහස, දේශපාලන අදහස් ප්‍රවාරය කිරීමට යාමේ ඊමේ නිදහස, නිදහස් හා ස්වාධීන මාධ්‍ය හාවිතය උදෙසා ආයතනික

සහතික වීම ආදියයි. මෙම දේශපාලන අයිතිවාසිකම් බොහෝ රටවල ව්‍යවස්ථා ගොඩනැගීම සඳහා වූ පොදු විශේෂාංගයකි. එය 1989ට පසු ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී පාලනයකට මාරු වූ රටවල සිදුවුවකි.

ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදය සංඛ්‍යාවයට පත්වන්නේ පුරවැසියන් දේශපාලන වශයෙන් ක්‍රියාත්මකවීමත්, දැනුම්වත්හාවය ලැබීමත් සමඟ ය. ඒ සඳහා විවෘත සිවිල් සමාජයක් පැවතිය යුතු ය. ව්‍යවස්ථා ගොඩනැගීම සිවිල් අයිතිවාසිකම් ආරක්ෂා කිරීමේ ප්‍රයත්තයක් ලෙස හාවිත කළ හැකි ය. එනම් : වෙනස් කොට සැලකීමෙන් නිදහස, නීතිය ඉදිරියේ සමාන ලෙස සලකනු ලැබේම, පුද්ගලයාගේ සහ පුද්ගල ඒකාබද්ධතාවට නිදහස, රසානාවයේ අයිතිවාසිකම, දේපල හිමිකර ගැනීමේ අයිතිවාසිකම, සාධාරණ නැඩු ව්‍යාගයකට සහ යුක්තිය ක්‍රියාත්මක කරනු ලැබීමේ අයිතිවාසිකම, දාසහාවයෙන් සහ බලහත්කාරයෙන් වැඩි ගැනීමෙන් ආරක්ෂාව, වදහිංසාවලින් නිදහස, නිරෝද්‍යුෂීහාවයේ පුරුව තීගමනය, අයිතිවාසිකම් වලට හානි සිදුවන අවස්ථාවන්හිදී නීතියේ නිසි ක්‍රියාකාරීත්වය ආදියයි.

මැත දශකයන්හි දී බහුවිධ දේශපාලන ආයතන මගින් පුරවැසි සහභාගිත්වයේ වැදගත්කම ගැන සාර්ථකත්වයක් ලබා ඇත. මෙය සාප්ත ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදය හා සහභාගිත්ව ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදය යන දෙකෙදීම වැඩි ජනප්‍රියතාවයක් දැකිය හැකි විය. එහිදී තෝරා ගැනුණු නියෝජිතයන් කිහිප දෙනකු නොව ප්‍රධාන තීන්දු ගැනීමේදී පුරවැසි සහභාගිත්වය මේ සංකල්ප දෙකෙදීම යෙදී ඇත. මෙම අදහස්වලට ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් එවැනි අවස්ථා වර්ධනය කිරීම මගින් ප්‍රතිචාර දැක්විය හැකි ය. ඒ සඳහා ජනමත විවාරණ ඇති කිරීම හාවිත කළ හැකි ය. ඊට අමතරව සහභාගිත්ව

ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදය සඳහා ව්‍යවස්ථාමය සැලසුම් ඇති කළ හැකිය. එනම් පුරවැසි මන්ත්‍රණ සහා සහ සහභාගිත්ව සම්පත් කළමනාකරණය, වැනි ක්‍රම හාවිත කළ හැකිය. එය පලාත් පාලන මට්ටම්න් කළ හැකිය. සාමාන්‍යයෙන් විශේෂයෙන්ට පමණක් ඇරැණු අධිකරණ ක්‍රියාමාර්ග, ජ්‍රරිසහා නඩු විභාග පමණක් තොට මහජන විනිශ්චය සහා හෝ පාරම්පරික වරිගසහා වැනි ක්‍රම මගින් ජනගත කළ හැකිය.

6. ආ.කු. ව්‍යවස්ථාව මානව අයිතිවාසිකම් තෝරා ගැනීම

එක් සූප්‍ර තෝරාගැනීමක් නම් අන්තර් ජාතික ලේඛන ඇතුළත් කිරීම ය. ලෝකයේ ව්‍යවස්ථාවන්හි අයිතිවාසිකම් සහ අන්තර් ජාතික ලේඛන සංඛ්‍යා බලීමේ දී එසේ ඇතුළත් කිරීම ඉතා පොදු දෙයක් වී ඇත. අන්තර් ජාතික ලේඛන අපරානුමත කිරීම මගින් ව්‍යවස්ථාවන්හි අයිතිවාසිකම් සඳහන් භාෂාව කෙරෙහි මහත් බලපෑමක් ඇති වේ. එම ප්‍රවේශය අනුව සිවිල් හා දේශපාලන අයිතිවාසිකම් යනු රාජ්‍යයට එරෙහි පුද්ගල අයිතිවාසිකම් ය. ඒවා සමහරවිට සැලකෙන්නේ අත්‍ය අයිතිවාසිකම් ලෙස ය. මක්නිසාද, එහි පරමාර්ථය රාජ්‍යය විසින් කළහැකි යම් ක්‍රියා සීමා කිරීම නිසා ය. එසේ කරනොත් එය හානිකර වෙයි. උදාහරණයක් නම්, අදහස් ප්‍රකාශ කිරීමේ හා එක්සේවීමේ නිදහස අහිමි කිරීම ය. එම අයිතිවාසිකම්වල එතින් වර්ධනය අනුව ඒවා පළමු පරම්පරාවේ අයිතිවාසිකම් ලෙස සැලකේ. ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධයෙන් රාජ්‍යය නිශ්චිතව යම් ක්‍රියාවක් කළ යුතු බව අදහස් වේ. උදාහරණයක් ලෙස, සියලු පුරවැසියන් සඳහා අධ්‍යාපන අයිතිවාසිකම හෝ අවශ්‍ය අවස්ථාවන්හිදී පුරවැසි ගුහ සාධනය සැලසීම ය. තුන්වැනි අයිතිවාසිකම් වර්ගය නම් සමාජ හෝ ප්‍රජාව කෙරෙහි වැදගත් වන අයිතිවාසිකම් ය. ඒවා සාමූහික අයිතිවාසිකම් ලෙස ද හැඳින් වේ. එනම්,

ආදිවාසීන්ගේ අයිතිවාසිකම්, ජනවාරික ජාතින්ගේ, ආගමික කොටස්, සුළුතර ජනතාවන්, ස්ත්‍රීන්, ප්‍රමාදීන් වෙනස් හැකියා ඇත්තන් ආදි වශයෙනි.

ලග ලෙස බෙදී ගැලුම් ඇති වූ රාජ්‍යයන්හි ඉහත සඳහන් විකල්ප ප්‍රායෝගික වැදගත් කම් දෙකක් දරයි. පළමුවැන්න, තිබුණු භාජාව එසේම යොදා ගැනෙන අතර සුළු වෙනස්කම් පමණක් යෙදේ. දෙවැන්න, සමහර විට ඉතා වැදගත් ය. අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධ වන්නේ අත්‍යිය මූලාශ්‍රයකට ය. එවිට අයිතිවාසිකම් ඇති වූයේ කිසිම කොටසක සංස්කෘතිය, ආගම හෝ වාරිතු මුල්කොටගෙනයයි ප්‍රකාශ කළ තොහැකි ය. ප්‍රකාශීතව හෝ ව්‍යාජයෙන් ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවන්හි සඳහන් වන්නේ ජාතික නීති පද්ධතියේ ඉහළම නීතිය බව වුවද, ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් සැලකිය යුතු වැදගත් කරුණක් ඇත. එතම්, බැඳීම් සහිත අන්තර්ජාතික නීති සහ මානව හිතවාදී නීති එහි අන්තර්ගත බව ය. මානව අයිතිවාසිකම් උල්ලාසනයන් ගැන ව්‍යවස්ථාගත ආචරණයන් අන්තර්ජාතික භාවිතයේ තොපිලිගැනෙන අතර එවා වාරිතුගත අන්තර්ජාතික නීතිය වශයෙන් හැඳින්වේ. මෙම මූලික නීතිය ඇතිවන්නේ රාජ්‍යයන්ගේ පුළුල් සම්මුතියෙනි. ඒ අනුව සමහර ක්‍රියාවන්ට අවසර නැත. උදාහරණ මෙසේ ය: වදහිංසා, වහල්භාවය, ජනවර්ග සාතනය, යුද අපරාධ, මනුෂ්‍යත්වයට එරෙහි අපරාධ වශයෙනි. සමහර අප්‍රත් ව්‍යවස්ථාවන්හි ප්‍රකාශීතවම අන්තර් ජාතික හෝ උපරි ජාතික තෙන්තික ලේඛන සිය නීතිය බවට පත්කරගෙන ඇත. උදා: බොලිවියාව 257 ව්‍යවස්ථාව, ඉක්වලදෝරය 11 ව්‍ය, ගෝතමාලාව 46 ව්‍ය)

ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන් සිතා බැලිය යුතු කරුණක් වන්නේ ව්‍යවස්ථාවට එතිහාසික සිදුවීම් නිසා ඇතුළත් කළ යුතුදේ ය. දීර්ඝ දේශපාලන අරගල නිසා මතු වූ කරුණු විය හැකි ය. ඉත්දීයාව නේපාලය යන රටවල ව්‍යවස්ථාවන්හි කුලීන වෙනස්කමට එරෙහිව අයිතිවාසිකමක් ඇතුළත් විය. තවත්

රටවල මවු හාඡාවෙන් අධ්‍යාපනය යන අයිතිවාසිකම ඇතුළත් වී තිබිය හැකි ය. ඉක්වදේරයේ ව්‍යවස්ථාවට, පරිසරවාදීන්ගේ බලපෑම නිසා ‘ස්වභාව ධර්මයට ඇති අයිතිය’ 2008 දී ඇතුළත් විය. බොලිවියාවේ එය ‘පොලෝ මාතාවගේ අයිතිවාසිකම’ නම් විය. ජනතාව දිගු කළක් අරගල කර ඇත්තාම් හෝ කව දුරටත් එසේ කිරීමට සූදානම් නම් හෝ එම පරමාර්ථ ව්‍යවස්ථාවන්හි අන්තර්ගත විය යුතු ය. සාමූහික අයිතිවාසිකම් ද මෙසේ ව්‍යවස්ථාවන්ට ඇතුළත් කළ යුතු බව ප්‍රත්‍යක්ෂ වී ඇත.

විවිධ ප්‍රස්ථාන යටතේ ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේදී මතුවන ගැටලු දෙකක් ඇත. එනම්:

- (අ) පුරවැසි සහ මානව අයිතිවාසිකම් අතර වෙනස
- (ආ) මූලික අයිතිවාසිකම් සහ සාමාන්‍ය අයිතිවාසිකම් අතර වෙනස

6.1 පුරවැසි අයිතිවාසිකම් සහ මානව අයිතිවාසිකම් අතර වෙනස

විශේෂයෙන්ගේ හාවිතයේ දී පුරවැසි අයිතිවාසිකම්, මූලික අයිතිවාසිකම්, ප්‍රමුඛ අයිතිවාසිකම් සහ මානව අයිතිවාසිකම් යන යෙදුම් සාමාන්‍යයෙන් සමාන අර්ථයෙන් හාවිත වී ඇත. එම නාම හාවිතය, ප්‍රමුඛතා දීම සඳහා ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් අතර හාවිත වී ඇත. ගැටුමිකාරී පසුවීමක් ඇතිවිට ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් සිතාමතාම පුරවැසි අයිතිවාසිකම යොදා ඇත්තේ ජාතිකත්ව ඒකාබද්ධතාව උදෙසා ය. ඒ අතරම රාජ්‍යත්වයද ආරක්ෂාවීම හා යැමි අර්ථ කළනය කිරීම ද සිදුවේ. 1989න් පසු නැගෙනහිර යුරෝපීය සම්භාණ්ඩවල ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ දී ජාතිකත්වය වර්ධනය උදෙසා යෙදුණේ පුරවැසිභාව යයි. සමහර අවස්ථාවල දී ලේ සම්බන්ධකම පවා පුරවැසිකම හඳුනා ගැනීමට යෙදිණ. අප්‍රත් රාජ්‍යයක් බිජි කිරීමේදී ග්‍රීසිය මේ අවස්ථාවට මූහුණ දිනි. අප්‍රත් රාජ්‍යය ගොඩ නගා ‘ඇඟි හෙළුනිස් වරැන් සොයා ගනිමු’ යන අදහස

ඇතිවිය. බල්ගේරියාව, ජෝර්ජ්‍යාව, හංගේරියාව, යුක්රේනය, තනි රාජ්‍ය වශයෙන් ගොඩ නැගුණේ පුරවැසි අධිකිවාසිකම පදනම් කරගෙන ය. එහිදී එක් අතකින් රටින් තෙරුපූඩු අයගේ අධිකිවාසිකම පිළිගැනීණ. අන්තරුග්‍රහණය පිළිබඳ නීති මගින් සමඟ සූළුතරයන්ට (එදා. රෝමා ජාතින්) රට තහනම් වී තිබේ. 1989 සංගෝධිත 1949 හංගේරියාවේ ව්‍යවස්ථාවේ මෙසේ සඳහන් වේ. "දේශසීමාවන් පිටත වාසය කරන හංගේරියානු වරුන්ගේ ඉරණම ගැන වගකීමේ හැරිමක් හංගේරියා සම්භාණ්ඩුව දරනු ඇත. එනම්, හංගේරියාව සමග ඔවුන්ට ඇති සම්බන්ධකම වැඩි දියුණු කොට තහවුරු කිරීම ය. (6 වැනි ව්‍යවස්ථාව) නව ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ ක්‍රියා පටිපාටියේ දී මූලික ප්‍රතිපත්තියක් ලෙස අවධාරණය වීම, ජර්මන් මූලික නීතිය ප්‍රතිරාව නැවැමක් බඳ ය. දෙවැනි ලෝක යුද්ධයෙන් ජර්මන් වාර්ගික සම්භවය ගැන ව්‍යවස්ථාවේ සඳහන් විය. එහෙත් ඉහත සඳහන් අර්ථයට පටහැනිව යුගෝස්ලාවියාව සහ වෙකෝස්ලෝවැකියාව අලුත් ජාතික රාජ්‍ය වශයෙන් දෙකඩ විය.

ඉහත සඳහන් රටවල් යුරෝපා සංගමයේ බලවත් රටවල් වශයෙන් යුරෝපීය සාරධර්මවලට අවනත විය යුතුව තිබේ. ඔවුන් අතර ගැටුම් ඇති වූයේ රාජ්‍ය හාඡාව, පාරමිපරික ආගම් සම්බන්ධයෙන් එක් පැතකින් ද බහු වාර්ගික ජාතිකත්වය සම්බන්ධයෙන් අනික් පැත්තෙන් ද මේ රට සමාන ප්‍රශ්නයක් පැන නැගුණේ ඇත්තියන් ජාතින් අතර තොසලකා හැර තිබුණු ආදිවාසී ප්‍රථම ජන කොටස් ගැන ය. මෙහි දී ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් හාවිත කළේ මානව අධිකිවාසිකම යටතේ කොන් කරනු ලැබූ ජන කොටස්වලට පුරවැසි අධිකිවාසිකම දීමේ ප්‍රයත්තයකි. අඩිකාවේ මෙය තවමත් අසිරු ප්‍රශ්නයක් වශයෙන් පැන නගින්නේ විවිධ ජන වර්ගවලට අයක් මනුෂ්‍යයන් කුමන රටකට අයත්දයි තීරණය කිරීම දුෂ්කර කෙරෙමත් දේශ හීමා

ඉක්මවා රටින් රට සංකුමණය වන හෙයිනි. ගැටුව උග්‍ර වන්නේ විවිධ බියස්පේරාවන් පැමිණෙන බැවිනි.

ව්‍යවස්ථා කුමයකින් පුමුබතාව දෙන්නේ පොදු පුරවැසිභාවය නිසා මානව අයිතිවාසිකම් ආරක්ෂා කිරීමට මිස යම් විශේෂ කණ්ඩායක සාමාජිකයන් වීම නිසා නොවේ. මෙම වෙන්කාට හඳුනා ගැනීම ගැටුවක් වන්නේ සමහර පුරවැසිභාවය තැකි අයගේ අයිතිවාසිකම් අහිමි වීමේ දී ය. එය පහත් කාට සැලකීම පිළිබඳ උග්‍ර ප්‍රශ්නයක් වේ. කොළඹ්‍යාවේ පුරවැසියන්ට තිබෙන සිවිල් අයිතිවාසිකම් පිට රටියන්ට ද හිමි වේ. එහෙත් සමහර දේශපාලන අයිතිවාසිකම් පුරවැසියන්ට පමණක් සීමා වේ. (එහෙත් නීති පනවා ජන්ද බලය පිට රටියන්ට ද දිය භැකිය.) එසේම පුරවැසියන්ට රාජ්‍ය දේශ සීමාවෙන් පිටතදී වුවද අයිතිවාසිකම් භූක්ති වීදිය භැකි ය. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේදී දේශසීමා පැවැත්ම අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධ තීරණාත්මක සාධකයක් කර ගැනීමේ අවදානමක් ඇති. අවතැන්වීම, සංකුමණය නිසා ජනගහන සංයුතිය වෙනස්වීමෙන් ජනගහනයම විකාත වේ.

සමහරවිට ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් මානව අයිතිවාසිකම් ගැන සලකන්නේ ඒවා පුරවැසි අයිතිවාසිකම්වලට අමරතව හිමිවන දෙයක් ලෙස ය. උදාහරණයක් ලෙස බුසීල ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් (1984 ව්‍යවස්ථාව) අවධාරණය කළේ පවතින පුරවැසි අයිතිවාසිකම්වලට අතිරේකව, සුළුතරයන් සහ ආදිවාසින් විසින් සමහර සුළුතර භාජා භාවිත කළ භැකි බවත්, ඉඩම් හිමිකම ආරක්ෂා කිරීමත්, සිරින් විරින් රැක ගැනීමත් සඳහා ඉඩ සැලසෙන බවත් දැක්වීණි. 2007 නේපාල ව්‍යවස්ථාවෙන්ද එම භාවිතයම යෙදිණි. ඒ 1990 දී ව්‍යවස්ථාවේ තිබුණු ප්‍රතිපත්ති මූලධර්මයකින් ‘කුලහීනයන්’ ආරක්ෂා කිරීමට බලගැන්වීය භැකි අයිතිවාසිකමක් ඇති කිරීමෙනි. සමහර සිද්ධීන්වලදී පුරවැසි තොවන එහෙත් යථාර්ථ පුද්ගලයන්ට වෙනසක් නැතිව රකියාවක යෙදීමට ඉඩදීමට මානව අයිතිවාසිකම්

උපකුමය යොදා ගැනීණ. ඒ අනුව දකුණු අලිකාවේ ව්‍යවස්ථා අධිකරණය පුරවැසි තොවන අයට රාජ්‍යයේ විදුහල්ල ගරු පත්වීම තොදීමට කළ තීන්දුව ක්‍රියාත්මක තොවී ය. අනික් අතට ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ ක්‍රියා පටිපාටියට ජනතාවට මානව අයිතිවාසිකම් ගැන තිසි අවබෝධයක් ලබාදිය හැකි ය. හංගේ රියාවේ කලින් ව්‍යවස්ථාවෙන් 'වැඩ කිරීමේ අයිතිවාසිකම' ඉවත් වී තිබූණත්, නව ව්‍යවස්ථාවේ එය රාජ්‍ය අරමුණක් ලෙස නීතිගත කැරිණ.

පුරවැසිභාවය මත අයිතිවාසිකම් පදනම් කර ගන්නා ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් සැලකිය යුතු කරුණක් වෙයි. පුරවැසිභාවය පහසුවෙන් ලබා ගැනීමේ ඉඩකඩ සැලසිය යුතු ය.

6.2 මූලික අයිතිවාසිකම් සහ වෙනත් නෙතික අයිතිවාසිකම් අතර වෙනස

මූලික අයිතිවාසිකම් දේශපාලන බලපැමෙන් ආරක්ෂා කරනු ලබන්නේ නෙතික බලගැන්වීම හා ස්වාධීන අධිකරණ මගිනි. තවද ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් මූලික අයිතිවාසිකම් කෙරෙහි අනාගත දේශපාලන ඇගිලි ගැසීම් වැළැක්වීමට විවිධ බාධක පනවා ඇත. ඒ සඳහා අයිතිවාසිකම් පනත් අන්තර්ගත කරනු ඇත. එම නීති සංශෝධන ක්‍රියා පටිපාටිය දූෂ්කර වුවකි. 'මානව අයිතිවාසිකම්' යනු වාර්ගිය යෙදුමකි. එයින් අගවන්නේ ව්‍යවස්ථානුකූල අර්ථයකි. එහෙත් නීතියෙන් බලගැන්විය හැකි අයිතිවාසිකම් පණතක් යන අර්ථය ඉක්මවා යන දෙයක් එහි ගැබී වී ඇත. සැබැඳු මානව අයිතිවාසිකම් සඳහන් වන්නේ ප්‍රස්ථිකාවන්හි පරමාර්ථ තුළ, රාජ්‍ය පාලන මූලධර්ම, පුරවැසිභාවය, ආයතනික සැලසුම්, මැතිවරුන් ක්‍රමය, ආරක්ෂක ක්‍රම සහ විධාන සහ මූල්‍ය ප්‍රතිපාදන ආදියෙහි ය.

නීතියෙන් කෙළින් ම තොගෙන මූලික අයිතිවාසිකම්වල වාසිය ලබාගෙන ඇති කරන නීති නිසා, නීතියේ ආයිතත්වය තුළ දේශපාලන හා රාජ්‍ය ක්‍රියා සීමා කළ හැකි ය. නීතිය යටතේ වූ නීසි ක්‍රියාපටිපාරිය, සමානත්වය, වෙනස් කොට සැලකීමෙන් ආරක්ෂාව හා රෝ සමාන මූලික අයිතිවාසිකම්, පරිපාලකයන් විසින් පිළිපැදිය යුතු නීති පදනම සපයයි. පාර්ශ්වයන් අතර ආරවුලකදී මෙම ප්‍රමිතින් අනුව ගැටලුව විසදෙන්නේ ද යනු අධිකරණ ගැටලුවක් මිස දේශපාලන ප්‍රශ්නයක් තොවේ.

ව්‍යවස්ථාවෙන් මූලික අයිතිවාසිකම් අත්හිටුවිය යුත්තේ ප්‍රකාශනව ය. රෝ බලය ලැබිය යුත්තේ හදිසි අවස්ථාවකදී ය. එසේ ව්‍යවද සියලුම මූලික අයිතිවාසිකම් අත්හිටුවිය තොහැකි ය. උදා: වදහිංසාවෙන් නිදහස අත්හිටුවීමට අන්තර් ජාතික නීතියෙන් කිසිම ඉඩක් තො ලැබේ. මේ සඳහා විවිධ රටවල විවිධාකාරයේ නීති රෙගුලාසි පවතී. බොහෝ නීති සම්ප්‍රදායයන්හි, මූලික අයිතිවාසිකම් ක්‍රමීම ගැන අධිකරණ විමර්ශනයට ඉඩ ලබාදී ඇත. අත්හිටුවීම යනු තාවකාලික පියවරකි. එය වෙනස්කොට සැලකීමේ ක්‍රියාවක් වශයෙන් හාවිත තොවිය යුතු ය. මෙය මුළු රටේම හදිසි නීතිය නැතිව ප්‍රදේශයක පමණක් හාවිත වූ විට ගැටලු ඇති කරයි. සමහර මූලික අයිතිවාසිකම් වලට ව්‍යවස්ථානුකූල සීමාවන් තිබිය යුතු ය. එනම් අදහස් ප්‍රකාශ කිරීමේ අයිතිවාසිකම සීමාවිය යුතු ය. ද්වේශභාෂණය වැළැක්වීමේ නීති තිබිය යුතු ය. එසේ තොවුවහොත් දේශපාලකයන් විසින් ද්වේශ හාඡණය මගින් ම තව විරැද්ධාදින්ගේ අයිතිවාසිකම් අනිමි කරනු ලැබිය හැකි ය. සමහර මූලික අයිතිවාසිකම් ප්‍රාථමික කිරීම උදෙසා දේශපාලන එකතුතාව අවශ්‍ය ය. එහෙත් ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් සැලකිය යුතු කරුණක් වන්නේ, දේශපාලනය නීතිගත තොකිරීමට වග බලා ගැනීම ය.

7. අයිතිවාසිකම් ක්‍රියාත්මක කරවීම

ආණේඩුකුම ව්‍යවස්ථාවට අයිතිවාසිකම් ඇතුළත් කළ විට එහි ප්‍රතිඵලය කුමක් ද? පැහැදිලිවම, ලෝකයේ සියලුම ව්‍යවස්ථා බොහෝ විට අයිතිවාසිකම් ලැයිස්තුගත කොට දක්වනු ඇත. එහෙත් අයිතිවාසිකම් සඳහන් කිරීමත්, හාවිතයන් අතර විශාල පරතරයක් ඇත. අයිතිවාසිකම් එසේ ඇතුළත් කිරීම නිසා කළයාමේ දී බලගැනීවීමේ වර්ධනය නිසා වාසියක් සැලසේ. ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන් එසේ ඇතුළත් කිරීමේ දී සිතා බැලිය යුතු දෙවැනි කරුණක් ද ඇත. එහම් එම අයිතිවාසිකම් ක්‍රියාත්මක කිරීමේ පියවරයන් ගැන ය.

අන්තර් ජාතික නීතිය යටතේ එය ක්‍රියාත්මක කිරීමේ මූලික යාන්ත්‍රණය රාජ්‍යයයි. ඒ නීතියේ ආයිතත්‍යය සහතික වීමෙනි. අයිතිවාසිකම් ආරක්ෂා කිරීමේ වගකීමට බැඳීම නිසා රජය අයිතිවාසිකම් ක්‍රියාත්මක කළ යුතු අතර ඒවා උල්ලාසනයට ගොදුරු වූවන්ට සාර්ථක ප්‍රතිකර්ම ලබාගත හැකි විය යුතු ය.

ව්‍යවස්ථාවන්හි බොහෝ අයිතිවාසිකම් ඇතුළත් කොට පුළුල් කළ හැකි ය. එහෙත් ඒවා ක්‍රියාත්මක වීමේ ක්‍රියාමාර්ග ඒ තරම් පුළුල් වන්නේ නැත. ක්‍රියාත්මක කිරීම උනන්දු කරවීමටත් බලගැනීවීම සහතික කිරීමටත් ක්‍රියාකාරකයන් විවිධ කුමවේද දක්වා ඇත.

7.1 අර්ථකථන උපකාරකය

සියලු මානව අයිතිවාසිකම් ගැටලුවලට ව්‍යවස්ථාවක් වූ පමණින් ම විසඳුම් දිය නොහැකි ය. සමහර ව්‍යවස්ථාවන්හි මානව අයිතිවාසිකම් සවිස්තරව නිශ්චිතව සඳහන් වේ. තවත් සමහර ව්‍යවස්ථාවන්හි ඒ ගැන පුළුල් ලෙස, විශුක්තව සඳහන් වේ. ඉතා පොදු බවට පත් කිරීම අවශ්‍ය වන්නේ, කෙටුම්පත් කිරීමේ සාමාන්‍ය මූලධර්ම නිසා නැත්තම් යම් එකගතාවන්ට පැමිණීම සඳහා ය. කෙසේ වෙතත්, පොදු පුළුල් වාක්‍ය නිසා ප්‍රශ්න ඇති වේ. මක් නිසා ද එවා අර්ථ කථනය කිරීම අවශ්‍ය නිසා ය. ඒ නිසා ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් අර්ථ කථනය උදෙසා මග පෙන්වීම් කරනු ඇත. පූර්විකාවන්හි මූලධර්ම සහ ප්‍රකාශ එක් මාර්ගයකි. සදාවාර මූලධර්මයක් වශයෙන් දැක්වීම තවත් මාර්ගයකි. එහෙත් එය ගැටලු සහගත ය. එම සදාවාර ප්‍රතිඵලන්තියට ලෝක පිළිගැනීමක් නැත්තම් හෝ එය ව්‍යවස්ථාවේ අනෙක් ප්‍රතිඵාදන සමග ගැටෙන්නේ නම් ය. සමහර ව්‍යවස්ථාවන්හි ප්‍රතිඵාදන මගින් අවධාරණය කරන්නේ එය නිර්යුක්ත ලෙස නොව සංයුත්ත ලෙස අර්ථ කථනය කළ යුතුය කියා ය. එවිට එය සාර්ථක හාවිතයකට නිරමාණාත්මක ලෙස මැදිහත් වනු ඇත. සමහර ක්‍රියාකාරකයන් ආ.කු. ව්‍යවස්ථාව ප්‍රායෝගික මග පෙන්වීමක් වශයෙන් සලකා ජ්‍යෙ බොහෝ විස්තර ඇතුළත් කරනු ඇත. විශේෂයෙන් සුළුතර කණ්ඩායම්වල අයිතිවාසිකම් ගැන ය.

7.2 මානව අයිතිවාසිකම් ප්‍රතිඵාදන ක්‍රියාත්මක කිරීමේ පටිපාරි

මානව අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධ පවතින පැහැදිලි ආරවුල් විසඳීම බාරවන්නේ අධිකරණයට ය. ජ්‍යෙ ඒ සඳහා බලකළ පැවරී ඇත්තේ වඩා සංකීරණ ගැටලු විසඳීම සඳහා ය. එනම් මානව අයිතිවාසිකම් ගැන දැඩි මත ගැටුම් පවතින විට ය. 1994 -6 දකුණු අප්‍රීකා ව්‍යවස්ථාවක ගැන සාකච්ඡා පවතින්දී ව්‍යවස්ථා

සහාවට තොරා පත්කර ගැනුණු ප්‍රධානයන් අතර, මරණීය දැන්විනය මානව අයිතිවාසිකම් ප්‍රතිපත්තිවලට පටහැනී බවට එකතුවක් ඇතිවිය. එහෙත් ජනතාවගේ මතය වූදේ එම දඩුවම දිය යුතු බව ය. ජනමත විවාරණයක් පැවැත්වුණ නම් ඒ මතය ජයගත් නියත ය. ඒ නිසා එම ගැටුව අප්‍රේතෙන් පිහිටුවුණු ව්‍යවස්ථා අධිකරණයට ගොමුවිණි. අධිකරණ තීන්දුව වූදේ එය ව්‍යවස්ථාවට පටහැනී මෙන්ම මානව අයිතිවාසිකම් ප්‍රතිපත්ති උල්ලාසනය කිරීමක් බව ය. රජයේ ආයතන කෙරෙහි දැඩි කළකිරීමක් පැවතියද, එම අධිකරණය අප්‍රේතෙන් පිහිටුවනු ලැබුවක් වුවද, අධිකරණයට තීන්දු දීමට ඇති වලංගුතාව පුළුල් ලෙස පිළිගැනීණ. එහෙත් රට්ටි වැඩි වූ අපරාධ සංඛ්‍යාව පිහිට කොට ගත් සමහර පක්ෂ 2005 වනතුරුත් ඒ සම්බන්ධ දේශපාලන උද්‍යෝග්‍යන පැවැත්වීමට ප්‍රයෝගනයට ගති.

මෙවැනි උත්සාහයන් ගන්නා අධිකරණ තීතිය අර්ථ කළනයට වඩා තීතිය අප්‍රේතන්හැදීම සිදු කරන්නේ ය. එසේ තීති හැදීම වැදගත් වන්නේ ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී ක්‍රමයකින් තොරව ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවක් වෙනස් කිරීමට යාමේ දි ය. සුළුතර ජාතින් හා සුළුතර කණ්ඩායම් සැකය පදනම් කොට සිය අයිතිවාසිකම් ලබා ගැනීමට අධිකරණය ගොදා ගනු ඇත. තීති හැදීමේ අධිකරණ බලයෙන් උපරිම ප්‍රයෝගන ගැනීමට හා තම ජන්ද පදනම රෙක ගැනීම සඳහා විය හැකි ය. ඉතියෝගියාවේ ආ.තු. ව්‍යවස්ථාව මගින් ප්‍රකාශිතව ම පිළිගෙන ඇත්තේ ජාතින්ගේ හෝ ජාතිකත්වයන්ගේ මානව අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධයෙන් අර්ථ කළනය කළ හැක්කේ ව්‍යවස්ථාදායකයට බව ය. අධිකරණයේ තිබෙන ගැටුව ද රේට අයත් ය.

7.3 ව්‍යවස්ථාවේ අනුළත් පැමිණිලි කිරීමේ ක්‍රියා පරිපාලනය

අයිතිවාසිකම් බල ගැන්වීමේ වාසිය ලැබීමට පැමිණිලි කළ හැක්කේ කවුරුන් විසින් ද? එය හානියට පත් වූ පුද්ගලයා

විසින් පමණක් ද තැත්තම් ඔහු/ඇය වෙනුවෙන් වෙනත් සංවිධානයකටත් කළ හැකිද? මහජන යහපත වෙනුවෙන් වෙනත් සංවිධානයකටත් කළ හැකිද? මහජන යහපත වෙනුවෙන් පෙනී සිරින කණ්ඩායමකට එසේ කළ නොහැකිද? අධිකරණ ක්‍රියාපටිපාටිය ගැන සිතන මේවා නිතර පැන නගින ප්‍රශ්න වෙයි. එහෙයින් ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්තන් මේ සම්බන්ධයෙන් අධිකරණයට නිසි මග පෙන්වීම කළ යුතු ය. පහසුවෙන් උසාවී ප්‍රතිකර්ම ලබාගත හැකි රෙගුලාසි පැනවිය යුතු ය.

7.4 ආයතනික ප්‍රතිකර්ම

මානව අයිතිවාසිකම් කොමිෂන් සහා පිහිටුවීම අද පොදු ක්‍රියාමාර්ගයක් වී ඇත. බොහෝ කොමිෂන් සහා එක්සත් ජාතින්ගේ සහ ජාතික ආයතනවල මග පෙන්වීම අනුව ක්‍රියා කරයි. ප්‍රශ්නය වන්නේ මේ ආයතනවලට කොතරම් දුරට සාර්ථක ප්‍රතිකර්ම ලබාදිය හැකිද? යනුයි. පුද්ගලයකුගේ හෝ කණ්ඩායමකගේ අයිතිවාසිකම් කඩවීමක් ගැන සමහර කොමිෂන් සහාවලට නිසි ප්‍රතිකර්ම සමග වන්දි ලබාදිය හැකි ය. එහෙත් තවත් කොමිෂන් සහාවලට කළ හැක්කේ රජයේ ආයතනය විසින් ප්‍රතිකර්ම දීමේ නිරද්‍යායක් කිරීම පමණි.

විශේෂයෙන් සහිතුහන් කළ යුත්තක් ඇත. එනම් බොහෝ රටවල ව්‍යවස්ථාවට වඩා ව්‍යවස්ථාදායකයෙන් හෝ දේශපාලන පක්ෂ මගින් සැලසුම් කළ පංගු ක්‍රම හාවිත වේ. එයින් වැටහෙන්නේ පංගු ක්‍රම හඳුන්වා දීමට ව්‍යවස්ථාව වඩාත්ම සූදුසූ නොවන බව ය. තවද දේශපාලන ජීවිතයට ස්ත්‍රී නියෝජනය සහතික කිරීම පංගු ක්‍රමයෙන් පමණක් සිදු නොවන බව ය. අසමාන ස්ත්‍රී නියෝජනයට මුල් බැසගත් සමාජ, සංස්කෘතික හා ආර්ථික සාධක ද බලපායි. එහෙයින්

එම බාධක මැඩලිමේ යාන්ත්‍රණ හදුන්වා දීම අවශ්‍ය ය. කෙසේ වෙතත් පංග කුමයෙන් මවුන්ගේ සහභාගිත්වය වැඩිවන බව පිළිගත යුතු ය.

විමධ්‍යගතකිරීම හෝ වෙනත් මාර්ග වලින් ආණ්ඩුවේ බලතල බෙදා හැරීම නිසා ස්ත්‍රී අධිතිවාසිකම් සම්බන්ධ සංකීර්ණතා මතු කළ හැකි ය. එය සාම්ප්‍රදායික පසුගාමී කොටස්වලට ගක්තියක් විය හැකි ය. සූළුතර ජාතින්ට බලය බෙදා හැරීම නිසා අත්වන වාසිය ස්ත්‍රීන් එසේ තොලැවී යා හැකි ය. එහෙත් සැම සමාජ පන්තියකම, ජන වර්ගයකම, ආගමකම ස්ත්‍රීන් සිරියද එම කොටස්වලට ලැබෙන බලය ස්ත්‍රීන්ට තොලැවී යා හැකි ය. සූළුතර කණ්ඩායමකට විමධ්‍යගත බලය නිසා ලැබෙන ස්ව පාලනය වැනි අධිතිවාසිකමට සමාන අධිතිවාසිකමක් එම කණ්ඩායමේම සිටින ස්ත්‍රීන්ට තොලැවී යා හැකි ය. අනික් අතට, සමහර අවස්ථාවන්හිදී ස්ත්‍රී අධිතිවාසිකම්වල ප්‍රගතිය සඳහා බලවත් ජාතික මධ්‍යස්ථානයක් පිහිටුවිය යුතු ය. සමහර විශේෂයෙන්ගේ මතය අනුව, කළාපීය හෝ දේශ සීමා වශයෙන් අර්ථ කාල්‍යාපනය තොවූ සමහර කණ්ඩායම්, විමධ්‍යගත කරණයෙන් තොතකා හැරිය හැකි ය. තවද සමහර සාම්ප්‍රදායික හා ආගමික විශ්වාසයන් නිසා ස්ත්‍රීන් සම්බන්ධ අධිතිවාසිකම් වැළැකී යා හැකි ය. එහෙත් එම විශ්වාසයන් නිසා බලය බෙදා හැරීමද සිදුවිය හැකි ය. මේ මත දෙක ගැටෙන විට ප්‍රාදේශීය ආණ්ඩු සාම්ප්‍රදායික මතයට සහාය පළ කරනු නිසැක ය.

8. විශේෂීත අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධ පිඩාකාරී තත්ත්වයෝ

ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේදී යම් කණ්ඩායම් - 'අපෝ' සහ 'මුතුන්ගේ' අයිතිවාසිකම් වශයෙන් මෙහෙයුම් ගැටුම් සහ අසහනකාරී තත්ත්ත්වයන් ඇතිවීමට හේතු වේ. ඒ මෙසේ ය:

- (අ) සූල්තරයන්ගේ අයිතිවාසිකම්;
- (ආ) ස්ත්‍රී අයිතිවාසිකම්;
- (ඇ) ආර්ථික හා සමාජ (ECOSOC) අයිතිවාසිකම්

8.1 සූල්තරයන්ගේ අයිතිවාසිකම්

ව්‍යවස්ථා කතිකාවේදී විවිධ කණ්ඩායම් සහ ක්‍රියාකාරීන් සිය නෙතික හා දේශපාලන පිළිගැනීම රුක ගැනීමට විවිධ සූල්තරයන්ගේ සහ ආදිවාසීන්ගේ අයිතිවාසිකම් කෙරෙහි යොමු වී ඇත. බ්‍රසිලයේ (1988), බොලිවියාවේ (2009), සහ ඉක්වදෙරයේ (2008) ආදිවාසීන්ගේ අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධයෙන් අරඛුද මතුවිය. ඉන්ද්‍රියාවාවේ ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිසංස්කරණ ගැන සංවාද ඇති වූයේ බහුවිධ සංස්කෘතින් හා පංචසිල ප්‍රතිපත්තිය, අවේප්‍රාන්තයේ සූල්තර අයිතිවාසිකම් සහ වෙනත් කළාපයන්හි අයිතිවාසිකම් ගැන ය. නේපාලයේ දස අවුරුදු සන්නද්ධ අරගලයකින් පසු 2006 ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේදී සූල්තර ජාතිකයන්ගේ ප්‍රශ්නය මුල් තැනක් ගති. එරිත්‍රියාවේ සහ ඉතියෝපියාවේ 1994 ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ ක්‍රියාවලියට මූලික වූයේ ස්වයං තීරණ අයිතිවාසිකම්

පිළිගන්නා ලෙසට කුඩා කන්ඩායම් කළ ඉල්ලීම් ය. දකුණු අප්‍රිකාවේ 1990 සිට 1996 දක්වා ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමට ප්‍රමුඛතාව ලබුණේ ජාතිවාදී සුළුතරයේ සහ ජාතිවාදී නොවන බහුතරයේ ගැටුම් ය. ඒ අනුව ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී ව්‍යවස්ථාවක් නිර්මාණය විය. ඇශ්‍රීලංකාවේ 2003 ව්‍යවස්ථාවට ආගමික භා ස්ත්‍රී අධිතිවාසිකම්වල බලපෑම ඇති විය. අතිතයේ සහ වර්තමානයේ වෙනස් කොට සැලකීමේ තත්ත්වයන් ව්‍යවස්ථා වෙනස් කිරීමට හේතුවිය. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේදී දුෂ්කර ගැටුව ඇති වූයේ සුළුතරයන්ගේ අධිතිවාසිකම් සම්බන්ධ විසඳුම් දීමේ දී ය.

සුළුතර ජනයාගේ මානව අධිතිවාසිකම් සංකල්පය කරුණු දෙකක් මතු කරයි. පළමුව, සුළුතර කණ්ඩායමකට අයත් විය හැකි සමහර පුද්ගලයන්ටත්, වෙනසක් නැතිව සෙසු අයට වගේම සමාන අධිතිවාසිකම් හිමිවිය යුතුද? දෙවනුව, සුළුතර කණ්ඩායමකට, විශේෂීත අධිතිවාසිකම් තිබිය හැකිද? මෙහි දෙවනි අදහසට විකල්පයක් ඇත. එනම්, සුළුතර කණ්ඩායමකට අයත් විමෙන් සමහර පුද්ගලයන්ට විශේෂීත අධිතිවාසිකම් ලබා ගැනීමට හෝ අහිමිවීමට පුළුවන.

සුළුතර අධිතිවාසිකම් ගැටුව බහු බලයෙන් යුත්ත ය. සංකීරණ ය. ප්‍රධාන ගැටුව විස්තර කිරීමේ දී ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන්ට මෙබදු ප්‍රශ්න උපකාරී වේ. සුළුතර ගැටුව ව්‍යවස්ථාවෙන් ම විසඳිය යුතු ජාතික ප්‍රශ්නයක් වන්නේ මක්නිසාද? කුමන ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිකර්ම අවශ්‍යවේද? ඒවා ගැටුව විසඳීමට ප්‍රමාණවත් වේද?

8.1.1. සුළුතරයා යනු කවරෙක් ද?

'සුළුතර' යනු අර්ථකථනය කිරීම ම අනියෝගත්මක ය. සමහර කණ්ඩායම් එම 'සුළුතර' යන වචනය පවා නිග්‍රහාත්මකයයි වෝදනා කරනවා පමණක් නොවේ. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන්ට ඔවුන් හඳුනා ගැනීමේ සීමාවන් භමුවීම ගැටුකාරී වී ඇත. තවද යම් දේශ සීමා සම්බන්ධ

කොට සුළුතරයන් වර්ග කිරීම නිසා සමාජ විද්‍යාත්මක හා මානව විද්‍යාත්මක තත්ත්වයන් ගොඩ තැබූ ඇත. ඒ ඇසුරෙන් තෙනතික හා දේශපාලන බලපෑම් විවිධ ව්‍යවස්ථාවන්ට ඇති වේ. වර්ගය හෝ පුළුල් තරාතිරමකින් හැඳින්වීම මගින්ද එම ගැටුවම ඇතිවිය හැකි ය. එනම්, ක්‍රිස්තුන් එම විශේෂ වර්ගයට ඇතුළත් කළ යුතු ද යන ගැටුව ඇති වේ.

සුළුතර හාවය තමන් ම අර්ථ කාලනය කරගත් විට එහි වලංගුතාව ගැන සුළුතර හා එසේ නොවන අය ප්‍රශ්න කරති. එසේ තමන්ම අර්ථ කාලනය කරගත් විට, නීතිමය අයිතිවාසිකම් ලබා ගැනීමට අමතරව, එයින් ඇතිවන අපකිර්තිය ද විද්‍යා දරාගත යුතු ය. එසේම එය වෙන්ව සිතිමක් ලෙස බැහැර කරනු ලැබිය හැකි ය. එහෙත් විශාල ජනගහනයන් සහිත සුළුතරයන් එම කරුණ සිය තරාතිරම පෙන්වීමට යොදා ගැනීම වුවද අත්තනෙන්මතික ය, සුළුතරයන් ආරක්ෂා කිරීමේ පියවරක් වශයෙන් ඉන්දිය ආ.තු. ව්‍යවස්ථාවට එම ව්‍යවස්ථා සහාව විසින් කිසිම සඳහනක් ඇතුළත් නොකිරීමෙන් මූස්ලිම වරැන් සුළුතරයක් ලෙස නොසලකා ඇත. එහෙත් ඔවුන් පැහැදිලි සුළුතරයක් විය. එසේ වුවද පහත් කුල හින්දුන් සහ කුලභිතයන් ආගමික පදනම් මත සුළුතරයන් ලෙස සලකා ඇත. එසේම යම් සංඛ්‍යා ප්‍රමාණ මත පදනම් ව්‍යවස්ථා කතිකාවන්හි ප්‍රශ්න ගත වන විට ඒ සම්බන්ධයෙන් අන්තර ජාතික නීතිවල පිහිට ලබාගත හැකි ය. එහෙත් එයම ප්‍රමාණවත් නොවේ. සමහර සුළුතරයන් ගැන වැඩියෙන් අර්ථ කාලනය දී ඇති හෙයිනි. උදා: “ජාතික, වාර්ගික, ආගමික සහ හාඡාත්මක සුළුතරයන්ට අයන් පුද්ගලයන්ගේ අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධ එක්සත් ජාතින්ගේ ප්‍රකාශනයෙහි” ආදිවාසී යනු වාර්ගික කණ්ඩායම යන්නට වඩා මැනවින් අර්ථ කාලනය කර ඇත. තවද බහුවාර්ගික ගැටුම් පවතින රාජ්‍යයන් හි සංඛ්‍යාවෙන් අඩු ‘සුළුතරය’ පාලන බලය දරයි. තවත් සමහර රටවල බහුතර පක්ෂය, සුළුතර පක්ෂ ගණනාවක මැතිවරණ සහයෝගිතාව අනුව දේශපාලන බෙලෙහිනත්වයට පත්ව ඇත. එවිට ඉහත සඳහන් ගැටුව පැන නගී.

ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන්ගේ ප්‍රයත්නයෙහි කොටසක් වන්නේ, විවිධ කණ්ඩායම් ගැන ඇති අර්ථ කථන අනුව ගොඩ නැගෙන දීර්ශ සාකච්ඡා මගහැරීම ය. සූල්තරයන් ගැන වැදගත් කරුණක් වූයේ අර්ථ කථන අනුව වර්ගිකරණයෙහි යෙදීම, බහුතරයන් වර්ගිකරණයෙහි යෙදීම මෙන්ම විවිධ විය හැකි බව ය. උදාහරණයක් වශයෙන්, බොලිවියානු මූල් ආදිවාසී ගොවී ජනතාව වෙනම ජන කොටසක් ලෙස විස්තර කළ හැකි ය. එහි ප්‍රතිඵලය වන්නේ සමහර සූල්තර කොටස්වලට ඔවුන්ට අයත්ය සිතන අයිතිවාසිකම් වලට සිමා ඇතිවීම ය. ජාතීන් වශයෙන් සූල්තරයන් හෝ බහුතරයන් වර්ගිකරණය කිරීමෙන් එයින් බලාපොරොත්තු වන තත්ත්ව අතුරුදහන් විය හැකි ය.

තවද ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන්ගේ අභිලාෂය, නිරන්තර ගැටුම්වලට හේතුවන වෙන්කොට හඳුනා ගැනීමේ තත්ත්වය වෙනස් කිරීම විය හැකි ය. මේ සියලු කණ්ඩායම් සමාන තලයකට ගැනීමට මානව අයිතිවාසිකම් හොඳ තෝරා ගැනීමකි. මෙය සාමාන්‍යයෙන් සිදුවන්නේ, වෙනස්කොට සැලකීම වළක්වම්න් ව්‍යවස්ථාවට නියමයන් ඇතුළත් කිරීමෙනි. එමගින් සූල්තර - බහුතර ගැටුම ඇත් කළ හැකිවනු ඇත. සමාජ ප්‍රහවය, වයස, ස්ත්‍රී පුරුෂ භාවය අනුව වෙනස්කම් තහනම් කළ හැකිය. සමහර විට සංඛ්‍යාත්මකව පුරුෂ සහ වැඩිහිටි අයට වඩා ස්ත්‍රී සහ තරුණ පිරිස වැඩිවිය හැකිය. තවද සමඟාතිත්වය පිළිගැනීමද ගැටුවක් ලෙස මත්විය හැකිය. යථාර්ථ වශයෙන් ම සැම සූල්තර කණ්ඩායමක්ම ඒ නිසාම ජාවායිකය. ඔවුන් සූල්තරයන් ඇතුළේ සූල්තරයක් විය හැකිය. සමහර සූල්තර වර්ගිකරණයන් නිසා වෙනත් සූල්තරයන් ගක්තිමත් විය හැකිය.

උගු ගැටුම් පැවතුණු රාජ්‍යයන්හි විශේෂ අයිතිවාසිකම් ලබා ගැනීම සඳහා, ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් සූල්තරයන් මෙහෙයුම් සිදුවේ. සූල්තර කණ්ඩායම් තමන්ට විශේෂ ප්‍රදේශවල සිටින විට ගැටුම් වලින් ආරක්ෂිතය. ආදිවාසී

ජනතාව එක් උදාහරණයකි. එසේම රට පුරාම විසින් සිටින සමලිංගික අධිකිවාසිකම් ඉල්ලන අය තවත් කොටසකි. එසේ උග්‍ර ලෙස බෙදීම් පවතින රාජුන්හි නිශ්චිත දේශ සීමාවන් මගින් ඔවුන් බලමුළු ගැන්විය හැකිය. ඒ සඳහා ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විවිධ අධිකිවාසිකම් විකල්පයන් හඳුන්වා දිය හැකිය. උදාහරණ:

ආගමික සුළුතරයෝ

විශේෂ ආගමි ආරක්ෂා කිරීමට ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිකර්ම අවශ්‍ය බව පිළිගැණුනුද, ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් ආගමික සුළුතරයන් ආරක්ෂා කිරීම සඳහා විශේෂ පියවර ගෙන තිබේ. සුළුතරයන් ආරක්ෂා කිරීමේ පියවරක් වශයෙන් ආගමික නොවන ව්‍යවස්ථා ක්‍රම යෙදීමෙන් නාමික වශයෙන් ආගමි වලට විශේෂ වූ අධිකිවාසිකම් නොපිළිගැනේ. සමහර විට ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන්ට බලපැමි එල්ල වී ඇත. ඒ සමහර ආගමි “රාජු” හෝ “පාරම්පරික” ආදි වශයෙන් විශේෂ ආගමි වලට තිබුණු සමාජ බලපැමි අනුවය. හඳුදය සාක්ෂියේ තීදහස වැනි ප්‍රතිපත්ති වලට වඩා ප්‍රායෝගික පියවරයන් නිශ්චිත විය හැකිය. තීදසුනක් නම්, සමහර ආගමික කොටස් තම දරුවන්ට ඔවුන්ගේ පාසල් සංවිධානය කළ හැකිය. තවත් අය තම වර්ගයේ අයට රෝහල්, නිවාස ආදිය තැනීය හැකිය.

සමහර සම්මත සැලසුම් සහිත ආගමික කණ්ඩායම් සඳහා පදනම් වූ නීති භාවිත කිරීමේ පියවර ගනු ඇත. එහිදී ආගම පදනම් වූ නීති පවතින නීති ක්‍රමය තුළ භාවිතා කිරීමට හෝ වෙනම සමාන්තර නීති මූලධර්ම හඳුන්වා දෙනු ඇත. 2010 කෙන්යා නව ව්‍යවස්ථාවට ඉස්ලාම් නීතිය විධිමත් නීති පද්ධතියට ඇතුළත් කිරීම මතභේදකාරී පාලනය කළ නොහැකි ගැටලුවක් විය. රටේ ජනගහනයෙන් සියයට නවයක් වූ මුස්ලිම් ජනතාවට ගරුත්වය දැක්වීමත් හා ඔවුන් ජාතියේ කොටසක් යනු පෙන්වීම උදෙසා ව්‍යවස්ථාව මගින් කාති උසාවී ක්‍රමය යෙදීණු. එය භාවිත වනුයේ මුස්ලිම් පාර්ශවයන්

අතර පවුල් නීති කටයුතු සම්බන්ධයෙනි. බොහෝ රටවල මෙම සංචාරය පැවත්වූණේ ආගමෙන් තොර රාජ්‍ය යන සංකල්පය අවධාරණය කෙරෙමිනි.

ජාතිවාදී සුළුතරයෝ: වාර්ගික පදනම මත වෙනස්කොට සැලකීමට එරෙහි මානව අයිතිවාසිකම නීති සකස් වූයේ වාර්ගික වෙනස්කම තුරන් කිරීමේ සම්මුතිය (CERD) බලගැන්වූණු කාලයේ සිටය. (1969) එසේ ඇතිවූයේ ප්‍රවලිතව තිබූණු යුදෙවි විරෝධය නිසා ය. එම සම්මුතියේ 1 වැනි වගන්තියෙන් වාර්ගික වෙනස්කොට දැක්වීම අර්ථ කථනය වේ. එනම් ජාතිය, වර්ගය, වර්ණය, පෙළපත, ජාතික හෝ වාර්ග ක සම්භවය පදනම් කොට වෙන්ව හඳුනා ගැනීම, බැහැර කිරීම, සීමා කිරීම, වළක්වන සම්මුතියකි. එයින් සාමාන්‍ය ජන ජීවිතයේ, දේශපාලන, ආර්ථික, සමාජ, සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම ඇතුළු නන් වැදැරුම් නිදහස සමාන තත්ත්වයෙන් ලැබීම අවහිර කිරීම නැති කිරීම එහි ප්‍රතිඵලය වේ. එහෙත් සම්මුතියෙහි ජාතිවාදය සහ වාර්ගික සම්භවය වෙන්කොට හඳුනාගත හැකි අර්ථ කථනයන් දක්වා නැත. සම්මුතිය යටතේ (CERD) වාර්ගික නිරුපනය, වාර්ගික වෙන්කිරීම, වර්ණභේදවාදය (Apartheid) යන සියල්ල නොපිළිගැනීම. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් නොපිළිගැණුනා සමහර රටවල් ජාතික මට්ටමින් වාර්ගික විකල්පයක් ව්‍යවස්ථාවට ඇතුළත් කරගෙන ඇත. දකුණු අඩුකාව උදාහරණයකි. 1996 ව්‍යවස්ථාව පැහැදිලිවම එම ව්‍යවස්ථාව වර්ගවාදී නොවන පදනමක පිහිටා ඇති බව ප්‍රකාශ කරයි.

1994 පිහිටුව ව්‍යවස්ථා සම්පාදක මණ්ඩලය “බහුවාර්ගික” යන පදය විවාතවම කළේ එයින් ව්‍යවස්ථාව ගොඩ නගන්නන් අත්හැර දැමු වර්ණභේදවාදී අදහස් යළි ඉස්මතුවිය හැකි බැවිති. ඒ අනුව ප්‍රධාන පාර්ශවයන් අතර එකතාවක් ඇති වූයේ, වර්ගවාදී නොවන පදනමකින් ව්‍යවස්ථාව සම්පාදනය කිරීමට ය. ඒ සමගම සුළු ජාතික සුළුතරය සහ කළ ජාතික බහුතරය අතර ඇති අසමානත්වය

අමතක කළ තොහැකි බව පිළි ගැනීණ. එහෙයින් සත්‍ය වුයේ ව්‍යවස්ථාව බලගැන්වීමත් සමග උග්‍ර විවාදයට ලක්වූයේ එහි කඩ අප්‍රිකානුවන් බලගැන්වීමේ ක්‍රියා මාරුගය වර්ගවාදී පදනමකින් සිදුවන්නක් යනුවෙනි. මෙම ප්‍රතිපත්තිය මැලේසියාවේ මැලේ වරුන් වාර්ගික කණ්ඩායමක් වශයෙන් සැලකීමේ උත්සාහය අනුව හැඩි ගැසුණකි. එහිදී රටේ ආර්ථික පාලනය බහුතර කොටසට පැවරීමේ සැලසුමක් යෙදිණි. අවසානයේදී ව්‍යවස්ථා ගණනාවකදීම ජාතිවාදී ද්‍රව්‍ය හා ජණය විශේෂ තහනමකට ලක්විය. ජාතික සම්ගියට පටහැනිව දේශපාලන පක්ෂ පිළිගැනීමේ බාධක පැවතිණි.

වාර්ගික බහුතරයෝ : අන්තර් ගුහණය මගින් කඩ ජාතිය ගොඩ නැගීමේ පිළිවෙතින් ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් ඇත් වන්නේ නම්, වාර්ගික අනත්තාවයේ සිට පොදු කටයුතු වලට මැදිහත් වීමට ජනතාව සංවිධානය හා මෙහෙයුම් පිළිගතහැකි කරුණකි. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් වාර්ගික සූළු තරයන්ට ඉඩ සලසා ඇති කරුණු මෙසේ ය. හාඡා අයිතිවාසිකම් බුක්ති විදීම, ප්‍රාදේශීය සම්පත් වලින් පළපුයෝජන ලැබීම, ආණ්ඩුවේ විවිධ මට්ටම්වල තීරණ ගැනීමේ ක්‍රියා වලට නියෝජනය වීම, තමන්ගේම වූ සිරිත් විරිත් හා නීතිය හාවිතා කිරීම, ආණ්ඩුව තුළත් ඉන් බාහිරවත් තම පාරම්පරික බලතල පවත්වා ගැනීම යනාදියයි. විකල්පයක් ඇති කිරීමේදී ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් සැලකිය යුතු වන්නේ එහි අරමුණ වාර්ගික සූළුතරයන් ජාතික දේශපාලන පරිනාමයේ වැදගත් සලකුණක් සනිටුහන් කිරීමද තැන්ම සංස්කෘතික වෙනස්කම් තුළ පිළිගැනීමක් පමණක් ද යනුයි. පළමුවැන්න නම් ආණ්ඩුවේ විවිධ මට්ටම් වලදී ඔවුන්ගේ නියෝජනය සහ සහභාගිත්වය සඳහා ඉඩ සැලසිය යුතුයි.

ආදිවාසී ජනතාව : ව්‍යවස්ථාවෙන් මෙම ජනකොටස පිළිගැනීම නිසා එය වාර්ගික බහුතරයන්ගේ කොටසට එකතු කොට සලකනු ලැබේ. ආදී වාසී ජනතාව යනුවෙන් අරථ ගැන්වෙන්නේ ඔවුන්ගේ මුල් ජාතියේ පැවතෙන්නන් වශයෙනි.

එම්විට ඔවුන් එම පලාතේ හෝ කොටසක උරුම කරුවන් බව ඇගමේ. එම ප්‍රදේශ දැන් රජය අයත් කරගෙන ඇත. එසේම ඔවුන් වෙනුවෙන් ආ. තු. ව්‍යවස්ථාවද සාදනු ඇත. ඒ නිසා ඔවුන් උදෙසා ව්‍යවස්ථාවහි සලකා බලන්නේ ඔවුන්ගේ ඉඩම් අයිතිය හා සංස්කෘතික ස්වයං තීරණ අයිතිවාසිකම ගැනය. ආදිවාසී අනත්තාව උදෙසා ඒ කරුණු දෙක අත්‍යවශ්‍ය වේ. පිළිපිනයේ මුල් ජාතිත්තේ ඉල්ලීම දේශපාලන අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ ගැටුලු විසඳීම උදෙසා අත්තර ජාතික කමිකරු සංවිධානයේ සම්මුතියේ 69 වගන්තිය අදාළකර ගත හැකිය. අතික් අතට දේශපාලන ඉල්ලීම් යනු සැබැඳූ ස්ව පාලන ඉල්ලීමට විකල්ප භාවිතයකි. එය ප්‍රධාන ධාරාවේ දේශපාලනයට සහභාගිවීමට හා නියෝජනයට ඉඩකඩ සෙවීමකි. එහෙත් බරපතල ගැටුම් ඇතිවන අවස්ථා ඇතිවය. එනම් ආදිවාසී ප්‍රදේශයන්හි ඉතා වටිනා සම්පත් ඔවුන් විශින් සිය ප්‍රයෝගනයට යොදා ගන්නා විටය. ඒ අතර ව්‍යවස්ථාව ගොඩ නගන්තන් ඇතිකළ විකල්පයක් වූ යළි පදිංචි කරවීමේ අවස්ථාවන්හිද ද මෙම ගැටුලු මතු විය. පාරිසරික ප්‍රයෝග නිසා දිගම පදිංචිවී සිටීම ගැටුලුවක් විය.

සරණාගතයන් සහ අවතැන්වූ ජනතාව : ගැටුම් නිසා අවතැන් වූ සහ සරණාගත ජනතාවගේ අයිතිවාසිකම් ගැන බොහෝ ව්‍යවස්ථාවන් නිහවිම පුදුමයට කරුණකි. බොහෝ විට එසේ විමට හේතුවන්නේ ලොව ගැටුම් සහිත ප්‍රදේශ සංඛ්‍යාව අධික වීමය. ගැටුලුවට එක් හේතුවක් වන්නේ එය තාවකාලික ගැටුලුවක් ලෙස සැලකීම ය. එම ජනතාව යළි පදිංචි කරවු විට එම ගැටුලුව විසඳෙන හෙයින් පරිපාලන කරුණක් පමණකිය සිතන නිසාය. තවද එය අයිතිවාසිකම් පිළිගන්නා තෙක් එය ජනතා සහයෝගය ලබා ගැනීමේ ගැටුව නිසා ඇති වුවකි. ගැටුමට අමතරව බොහෝ මිනිස්සු තම පුරවැසිභාවය අහිමි කරනු ලැබීම නිසා අවතැන්වෙති. මෙසේ විපතට පත්වන මිනිසුන් වෙනුවෙන් ව්‍යවස්ථා ගොඩ තැගීම තුළ යම් ප්‍රතිකර්මයේදීම කළ යුතුය. පවුල් පැවැත්ම හා විදේශීන්ට රටවැසිකම් දීමේ කුම මගින් විසඳුම් දිය හැකිය.

8.1.2 වෙනස්කොට සැලකීම තහනම කිරීම හා විශේෂ ප්‍රතිකර්ම සැලකීම:

සුළුතරයන්ගේ අයිතිවාසිකම් පිළිගැනීම සඳහා ව්‍යවස්ථාමය වෙනස්කම් කෙරෙහි ඇති බලපෑම් සහ රට ඇති විරෝධතා අනුව ව්‍යවස්ථා ගොඩ තැන්තන් විසඳුම් දෙකක් අදහස් කර ඇත. සුළුතරයන්ගේ ආරක්ෂාවට පියවර වශයෙන් :

- ★ වෙනස්කොට සැලකීම තහනම කිරීම සහ
- ★ වරුප්‍යාද නොවන විශේෂ ප්‍රතිපාදන හා ක්‍රියා මාර්ග.

වෙනස්කොට සැලකීම තහනම කිරීම:

වෙනස්කොට නොසැලකීම හා සමානත්වයෙන් සැලකීම උදෙසා ප්‍රතිපාදන පැනවීම සංපූර්ණ ප්‍රතිකර්මයකි. ඒ සඳහා සැම අවස්ථාවකම පාහේ, උපත, හාජාව ස්ත්‍රීපූරුෂ හාවය, වයස, වාර්ශිකත්වය, ජාතිය වැනි කරුණු වලින් එකක් හෝ වැඩි ගණනක් අනුව කිසිම වෙනස්කමකට ගොදුරු නොකළ යුතුයයි පනවා ඇත. සමහර වෙනස්කම නිශ්චිතව සඳහන් කර ඇති අතර තවත් අවස්ථාවන්හි ලිඛිල් ලෙස සඳහන් වේ. නිදුස්‍යනක් මෙසේය. දේශපාලන පක්ෂ වාර්ශික තම් වලින් හඳුන්වා ගැනීම තහනම කිරීමය. මෙය එක් ප්‍රජා සංවිධානයකට නැති අයිතිවාසිකම් තවත් එකකට දීමට ව්‍යවස්ථා දිරිගැනීම් ඇති කිරීමෙන් එනම් එකකට පසුව තවත් එකකට ලැබෙන සේ කළ හැකිය. මෙයින් අදහස් වන්නේ තමන් යම් නිශ්චිතව හඳුන්වා ගැනෙන කොටසක් ලෙස ලැබෙනවාට වඩා අයිතිවාසිකම් පොදු හඳුන්වා ගැනීමේ ප්‍රජා සංවිධානයකට ලැබෙන බවය. එහි ප්‍රතිඵලය වන්නේ අයිතිවාසිකම් ලැබීමේ මූල්‍ය ව්‍යවස්ථාව මිස ආගම හෝ සිරිත නොවන බවය. දෙවනුව මේ ප්‍රවේශය සමස්ථයේ කොටසක් ලෙස අන්තර්ගත කිරීමය. එනම් සුළුතරයන් ආරක්ෂා කිරීම, සියලු දෙනාම ආරක්ෂා කිරීමේ කොටසක් වීමය. එකග කරවා ගැනීමේ ක්‍රියාවලියේදී යම් විශේෂ කොටසක යහපත සඳහා වූ ප්‍රතිකර්ම වලට වඩා

සමස්ථ යහපත සැලසෙන ප්‍රතිකර්ම වලට එකතාව ලබා ගැනීම පහසුය. සමානත්ව ප්‍රතිපාදනයක් කෙරෙහි විශ්වාසය ඇති කළ හැක්කේ ඒ සම්බන්ධයෙන් පොදු දැනුම වර්ධනය කිරීමත් අධිකරණ ස්ථාමාරුග පහසුවීමත් මගිනි. සුළතර කණ්ඩායම් තම අධිකිවාසිකම් උල්ලාගනය වූ විට ව්‍යවස්ථා අධිකරණයට පවා විසඳුමක් උදෙසා යා හැකි බවට විශ්වාසය ගොඩ නැගිය යුතුය.

විශේෂ අධිකිවාසිකම් හා ප්‍රතිකර්ම සඳහා වූ ප්‍රතිපාදන:

ගැටුම් පවතින සමාජයන්හි සුළතර අධිකිවාසිකම් තහවුරු කිරීම උදෙසා විශේෂ ප්‍රතිකර්ම අවශ්‍යවේ. ඒ ඔවුන් වද හිංසා වලින් ආරක්ෂා කිරීමට හෝ කොන්ට්‍රු තත්ත්වයෙන් ප්‍රධාන දේශපාලන ධාරාවට සම්බන්ධවීමටයි. ඔවුන්ගේ අනතුශතාව, ගති ලක්ෂණ සහ සම්පූදායන් ආරක්ෂා කර ගැනීමේ විශේෂ අධිකිවාසිකම් පැවරෙනු ඇත. විශේෂ අධිකිවාසිකම් වලින් අදහස් වන්නේ සමාජයේ සෙසු අයත් සුළතරයෙනුත් අතර වෙනස් කම් පවතින බව පිළිගැනීමය.

එම විශේෂ පියවරයන් විවධ විය හැකිය. සාමාන්‍යයෙන් පහත සඳහන් දේ අඩංගු වේ.

- ★ ස්වජාලන පුදේශ වෙන් කිරීම, බලය විමධ්‍යගත කිරීම, හෙවත් ඉහළින් පහළට බලය බෙදා හැරීම.
- ★ බලය බෙදාහදා ගැනීමේ ක්‍රමවේද.
- ★ නෙතික බහුවිධාවය.
- ★ සංස්කෘතික ස්වජාලනය (සංස්කෘතික විවිධත්වය පිළිගැනීම)
- ★ සම්මුතික ලෙස සැලසුම් කිරීම (ගැටුම් පවතින රටවල බලය බෙදා ගැනීමේ ක්‍රමයකි.)
- ★ මැතිවරණ ක්‍රමයෙන් බලය බෙදාහදා ගැනීම සමානුපාතික එකකි.

- ★ ස්වපාලන අයිතිවාසිකම සහ
- ★ සහනදායි ක්‍රියා සහ ප්‍රතිපත්ති.

ස්වපාලන අයිතිවාසිකම සහ සහනදායි ක්‍රියා මාරුග බොහෝ විට මතජේදවලට ලක්වන ගැටුය. ඒ ගැන හරි වැටහිමක් නැතිවීමත්, උගු දේශපාලන මති මතාන්තර ඇතිවීමත් නිසා එසේ විය හැකිය.

ස්වපාලන අයිතිවාසිකම.

ස්වපාලනය යනු විධිමත් ස්වාධීනත්වයට සමාන ව්‍යවක් නොවේ. පවතින රාජ්‍යයක් ඇතුළත තිබෙන අයිතිවාසිකමක් ලෙස එය අන්තර් ජාතික නීතියෙන් පිළිගැනේ. එහි ප්‍රතිඵලය වන්නේ යම් නීතියක් පිළිගැනුණු ක්‍රේඩියලකට තම ඉරණම තෙර්රා ගැනීමට අයිතිවාසිකම ලැබේය. එහෙත් එහෙත් එම අයිතිවාසිකම වෙනත් විශේෂ ආකාරයකට ලැබේය නොහැකිය. මේ සංකල්පයෙහි විවිධ ස්වපාලන අර්ථ තිබිය හැකිය. එක් අන්තර්යකට එය සහමුළින් වෙන්වීමද අතික් අන්තරෝයන් සිමිත ස්වපාලනයද අදහස්වීය හැකිය. එහි ආකාරය කුමක් වුවද ස්වපාලනය යනු මතජේදාත්මක විෂයයකි. එය සූලිතර කොටසක සංස්කෘතික ස්වපාලනයක් විය හැකිය. එහෙත් එය සෙසු ජනතාවගේ වුවමනාකම් වලට පටහැනි විය හැකිය. කෙසේ වෙතත් එය පූර්ණ ස්වාධීනත්වය නොවන අතර එය සාර්ථකව ලබා ගැනීමේ අපහසුතාවද ඇතේ.

අන්තර්ජාතික රාජ්‍යත්ව පිළිගැනීමේදී ද ස්වපාලන ගැටුම දැඟැසී එය විවිධාකාර වූත්. සංකීර්ණවූත් ගැටුවක් විය. අන්තර් ජාතික තුන්වැනි පාරුළවයන් සිය විසඳුම් සඳහා අවුරුදු ගණන් ගත කොට ඇත. ඒ සඳහා දුෂ්කර සාකච්ඡා පැවතිණ. ඒ නිසා සන්නද්ධ ගැටුම් නාටුණු අතර ස්වපාලනය හා බලය බෙදාහදා ගැනීම පිළිබඳ නීති ක්‍රියාත්මක කිරීමේ අවස්ථාවට පැමිණ ඇත. උදාහරණ : 1998 දී උතුරු අයර්ලන්තය හා එක්සත් රාජධානීය අත්සන් කළ මහ සිකුරාදා ගිවිසුම , 1995 ඇතිවූ බේමොන් ගිවිසුම අනුව බොස්නියා සහ හර්ෂගේ

ඒවිනා ගෙඩරේෂනය .. 2001 පැපුවා නිවිගිනි හි බේගන්විලී ස්වපාලනය සමග ඇතිවූ බලය බෙදාහදා ගැනීමේ සැලසුම, 1996 ගිවිසුම අනුව මාලි රාජ්‍යයේ අසවාද් හි සුළුතරයන්ගේ ස්වපාලනය , 2006 දකුණු සූඩානයේ ස්වපාලන ගිවිසුම නිසා 2011 ජනමත විවාරණයකින් සාමකාමිව ස්වාධීනත්වය පැමිණීම දැක්විය හැක. තවත් සමහර ගැටුපු තවම විසඳි නැත. කොසේවෝ ඇල්බෙනියානු ස්වපාලන ගැටුපුව විසඳි නැත. 2008 එම වසරේදීම ජෝර්ජ්‍යාවෙන් වෙන්වූ දකුණු ඔසේෂයා සහ අඩිකාසියා ප්‍රශ්නය ද එසේම පවති. දරුණු ගැටුම පැවතුණු රටවල සුළුතරයන්ගේ ස්වපාලනය ගැටුපු තවමත් විසඳිය හැකිතත්වයක පවතින බව ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් සැලකිය යුතුය. ලොකු හෝ කුඩා රාජ්‍යයක් දැඩි ලෙස හේදහින්න වූ කළුහි විවිධ පසුඩීම් යටතේ ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිකර්ම ක්‍රමයක් වර්ධනය වීමට සැලකීම වඩා ප්‍රයෝගනවත්ය.

1994 දී සුළුතරයන්ට ස්වපාලනය අයිතිවාසිකම් ලබා දීම නිසා ඉතියෝපියානු ව්‍යවස්ථාව සුළුතර හිතවත් ව්‍යවස්ථාවක් ලෙස නමක් දිනා ගති. එය කෙටුම්පත් කරන ලද්දේ තෝරාපත් කර ගැනුණු ව්‍යවස්ථා සම්පාදක මණ්ඩලයක් මගිනි. එවකට පාලක මාක්ස් වාදී ජ්‍යන්තාව සන්නද්ධ බලයෙන් පරාජය කරනු ලැබිණ. ව්‍යවස්ථා සම්පාදක මණ්ඩලය ඉතියෝපියාවේ විවිධ වාර්ගික කණ්ඩායම් වලට දේශපාලන වලංගුතාවක් දීම අරමුණු කළේය. ඒ අතර පැවති රජයට එරහිව සටන් වැදුණු කණ්ඩායමිද විය. ඒකීය ඉතියෝපියානු රාජ්‍යවාර්ගික හා සන්ධිය රාජ්‍ය එකමුත්වක් බවට පත්කර ගැනිණ. ව්‍යවස්ථාවේ 39.1 වගන්තියෙන් ඉතියෝපියාවේ පිළිගත් සැම වාර්ගික කණ්ඩායමකටම ස්වපාලනය අයිතිවාසිකම ඇති බව පිළිගැනිණ. ඉතියෝපියාව අපරානුමත කළ අන්තර් ජාතික සම්මුතිවල ඇති පුරුල් පුද්ගල හා සාමූහික මානව අයිතිවාසිකම ව්‍යවස්ථාවෙන් පිළිගැනී. නීති කියාත්මක කිරීමේදී ජනවාර්ගිකත්වය ඉතා වැදුගත් සලකුණ ලෙස සැලකෙන බව ව්‍යවස්ථා වෙන් පිළිගැනේ. අගමැතිවරයාට බලතල සමුහයක්ම පැවරි ඇතේ.

සියලු සන්නද්ධ හමුදාවන්හි සේනාධිනායකයාද අගමැතිය. කැබිනට් ඇමති වරැන් අගමැතිට වගකිය යුතුය. මධ්‍යම රජය සමග සාකච්ඡා කෙරෙමින් වර්ධනය වන මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක් සැලසුම්කොට ඇත. දේශපාලන පරිමානය පූජල් කිරීම සඳහා ව්‍යවස්ථා අර්ථ කාලනයට ජාතික මත්තී මණ්ඩලයට පවරා ඇත්තේ අධිකරණයේ ගැටලුද ඇතිවයයි. වෙන්වී යාමේ අයිතිවාසිකම පවා එම ස්වජාලනයට අයත්ය.

ස්වජාක්ෂියේ ඇත්තේ රේට වෙනස් තත්ත්වයකි. එම රට එශ්‍යිභාසික ජාතින් තුනකින් සමන්විතය. කැටලෝනියාව බාජක් දේශය සහ ගැලීසියාව ඒ තුනය. එවාට වෙන වෙනම වු ජාතික අනන්‍යතා ඇත්තේය. 1978 ස්වජාක්ෂි ව්‍යවස්ථාවෙන් එශ්‍යිභාසික ජාතින් තුන එක්ව ස්වජාලන ආණ්ඩුවක් නිර්මාණය විය. එහෙත් එම ප්‍රතිපත්තිය සේසු ජාතින්ටද විවාත විය. ඒ සියලු ජාතින්ට විවිධ මට්ටම් වල ස්වජාලනයන් ඇති වුවද ප්‍රතිපත්තිමය ලෙස කුමයෙන් සමාන මට්ටමකට පැමිණිය හැකිය. ස්වජාලන ව්‍යාපාරය සීසුයෙන් පැතිර ගියෙන් ස්වජාලන ආණ්ඩු 17 ක් ඇතිවිය. එම ජාතින්ගේ ආරම්භක තත්ත්වයන් කුමක් වුවද එම ආ. කු. ව්‍යාපාරය එක් ජන වර්ගයකට අනෙක් ජන වර්ගයකට වඩා තෙනතික අයිතිවාසිකම් තිබිය යුතුය යන විවාදය සිතාමතාම බැහැර කළේය.

එතැන්සිට ස්වජාලනය සම්බන්ධ වෙනස්කම් සඳහා ඉල්ලීම් තිබුණාද. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන්ගේ දැක්මේ හැටියට ප්‍රායෝගික වශයෙන් ස්වජාලනය නමුෂගිලි තෙනතික භා දේශපාලන සැලසුමකි. එහි දැක්වෙන තිත්‍ය අයිතිවාසිකම් වඩාත් ක්‍රියාකාලීය. තිබෙන පසුබිම යටතේ ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් අවශ්‍ය පොදු දේ වඩා තහවුරු කෙරෙමින් ස්වජාලන විකල්පයන් ක්‍රියාත්මක කිරීම ඉතා අසිරි බව පැහැදිලිය.

සහනයිලි ක්‍රියාමාර්ග / පැහැදිලි වෙනස්කොට දක්වීම

සහන ක්‍රියා විවිධාකාර විය හැකිය. අධ්‍යාපනයේදී හෝ රැකියා සැපයීමේදී හෝ ප්‍රමුඛතාවක් දීම, දේශීය හාජා ඉගැන්වීමේදී රජයේ වියදමින් සංස්කෘතික පියවර ගැනීම, සංක්තාත්මකව පියවර ගැනීම මේ සමග වෙනත් පියවර ගත හැකිය. පළමුව වෙනත් කොටසකට අවසියක් නොවන ලෙස යම් කොටසකට වාසියක් සැලකිය හැකිය. ප්‍රාදේශීය හාජාවෙන් රාජ්‍ය අධ්‍යාපනය ලබා දිය හැකිය. විශ්ව විද්‍යාලයන්ට ඇතුළත් කිරීමේදී යම් කොටසකට වාසි සැලකිය හැකිය. එය පැහැදිලි වෙනස්කොට සැලකීමකි.

මෙහිදී මතුවන ප්‍රධාන ප්‍රශ්නයක් නම්, රාජ්‍යය විසින් එෂිත්‍යාසික වශයෙන් ම යම් කොටසක් කොන්කරනු ලැබේ තිබේද ? යනුයි. එසේ නම් ව්‍යවස්ථා පතිකර්ම මගින් ඔවුන්ට සමාන සැලකිල්ල ලබාදිය හැකිද? වයවස්ථාවෙන් ලබාදිය හැකි ඉහළම දේ ක්මක්ද? තෙනතිකව හෝ බලතල මගින් ගතහැකි පියවර මොනවාද? එය දේශපාලන වශයෙන් ලැබේය හැකි ද? එහෙන් තිබෙන සම්පත් ප්‍රමාණයට යටත්වය.

සහන ක්‍රියාමාර්ග ත්‍යාය පත්‍රයෙහි තිබෙන්නේ නම්, බලාපොරොත්තු අරමුණු ඉටුකර ගැනීමට කවර සැලසුම් සූදුසුද? ක්‍රියාකාරීන් විසින් පහත සඳහන් ගැටුපු සලකා බැලිය හැකිය.

- ★ ව්‍යවස්ථා මගින් කෝටා තුමයක් හෝ වෙන් කිරීම කළ යුතුද?
- ★ එවැනි ක්‍රියා බැඳීමක් ඇති කරන්නේද නැද්ද?
- ★ සහන ක්‍රියා කුමන ආකාරයේ හා වර්ගයේ ඒවාද සීමිත කාලසීමාවක් තිබිය යුතුද? නැත්නම් විවෘතද? එම වාසිය ලැබීමේ සූදසුකම් තිබිය යුතුද? නැත්නම් යම් කණ්ඩායමකට අයත් වීම ප්‍රමාණවත්ද?

- ★ එකවිට කණ්ඩායම් වැඩි ගණනකට එම සහන ලැබේය හැකිද?
- ★ උසාව් විසින් බලගැන්විය යුතුද තැන්නම් සීමාවන් දැක්විය යුතුද?

මෙම සඳහා කොට්ඨා කුමය සහ වෙන්කිරීමේ සාමාන්‍ය ව්‍යවස්ථානුකුල ක්‍රියා මාරුග වෙයි. ඒ දෙකම විශේෂිත කණ්ඩායම් සඳහා යෙදෙන නුමුත් වෙනස් කාර්යයන් සිදුවනු ඇත. කොට්ඨා කුමය යෙදෙන්නේ සමානත්ව ප්‍රතිපත්තිය ක්‍රියාත්මක කිරීමටය. ඒ මගින් එම සුළුතර

කණ්ඩායමට සමාන තත්ත්වයට පැමිණිය හැකි ය. එම ප්‍රතිකර්මය යෙදෙන්නේ මරදනයට ලක්ව සිටි සුළුතරයට බල ව්‍යුහයට පැමිණිමට ය. වෙන් කිරීම බලය සම්බන්ධ කරුණුක් නොවේ. සුළුතර කණ්ඩායම් සිටින ප්‍රදේශයන්හි කළාප වෙන් කරදීම ඒ මගින් සිදු වේ.

සමානත්වයට පත්වීම ව්‍යවස්ථා මගින් වෙන්කාට හඳුනා ගැනෙනුයේ ඒ සඳහා සැපයුණු අවස්ථා සහ එහි ප්‍රතිඵල අනුව ය. භාවිතයේ දී ව්‍යවස්ථා ගොඩ තගන්නන් ඉලක්ක කර ගන්නේ ක්‍රියාපටිපාටික සමානත්වය මගින් එනම් අවස්ථාව ලැබීමේ සමානත්වය මිස නිත්‍ය ප්‍රතිඵල නොවේ.

සහන ක්‍රියා පිළිබඳ හැගෙන අර්ථ

මෙම ක්‍රියාකාරකම් බෙහෙවින් විවාද සම්පන්න ය. සැබැවින් ම සහන ක්‍රියා ප්‍රතිපත්තිය මතභේද වර්ධනය කරයි. එක් අතකින් එය හඳුනා ගැනීමේ වෙනස් වන සුළු වර්ග කිරීම් ඉක්මවා යාමේ ව්‍යවස්ථාය අභිලාෂයට පටහැනි ය. විශේෂිත කණ්ඩායම් නාග සිටුවීමේ පරමාර්ථයට විරැද්‍ය මිගු ප්‍රතිඵල ලැබේ ඇති බව නිරික්ෂණයන්ගෙන් සනාථ වී ඇත. ක්‍රියාත්මක කිරීම නීති මාරුගයෙන් වුවත් දේශපාලන ක්‍රියා මාරුගයෙන් වුවත් එය භාවිතයේ දී නීති ගැටුම් මතු වී ඇත.

දෙවනුව හැගෙන අර්ථය වන්නේ සහන ක්‍රියාමාර්ග ව්‍යවස්ථානුකුල වශයෙන් පිළිගැනුණ විට එය රීට අවශ්‍ය දේශපාලන ජවවේශය ලබාගනු ඇද්ද යනුයි. අනතුරුව එය අනවශ්‍ය බවට සැක ඇති ව්‍යවත් එය බැහැර කිරීම අපහසු වේ. එය ක්‍රියාත්මක කිරීම ආරම්භ කළවිට මැලේසියාවේ සිදු වූවාක් මෙන් - ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් මුලින් අදහස් කළේ සහන ක්‍රියාමාර්ග අවුරුදු 30කට දීර්සන කිරීමට ව්‍යවත් මහජන බලපෑම මත එය අවුරුදු 40ක් දක්වා දික් ගැසී, තවදුරටත් පවතී.

තුන්වැනි අනුමතිය වන්නේ, බලාපොරොත්තු නොවු ප්‍රතිඵල ඇතිවේමේ නියාමය සම්බන්ධයෙනි. අනොංනා සමගිය ඇතිවනවා වෙනුවට එම කණ්ඩායම් අතර හේද හින්නතා ඇතිවේමෙන් ජයගන්නා - පරාජයවන්නා යන සංකල්පීය අවස්ථාවට පැමිණෙනු ඇත. රාත්‍ය සේවය සහ රැකියා ලබා ගැනීම සම්බන්ධයෙන් සමහර කොටස්වල සහභාගිත්වය හින කර තිබීම නිසා සාමූහික විරෝධතා මතුවිය හැකි ය. සහන ක්‍රියාමාර්ග වෙනුවට අසමානතාවය මතුවිය හැකි ය. ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිඵාදන වල සඳහන් සහන ප්‍රතිකර්ම ලබා ගැනීමට දීර්සන කාලයක් ගත්වීම නිසා දුඩී විරෝධතා උත්සන්න විය හැකි ය. එහි ප්‍රතිඵලය වන්නේ ව්‍යවස්තාව වලංගු නොවන එකක් බව පෙනී යාමයි. ව්‍යවස්තා ගොඩ නගන්නන් විසින් සහන ක්‍රියා පිළිබඳව තිරන්තරයෙන් සමාලෝචනය කරන යාන්ත්‍රණයන් සකස් කළ යුතු ය. ව්‍යවස්ථාවෙන් පිළිගැනුණත් තැනත්, පසුගාමී කණ්ඩායම්වලට පිහිටිවේමේ ක්‍රමවේද ක්‍රියාත්මක විය යුතු ය.

එසේ වුවද බොලීවියාව, මැලේසියාව, දකුණු අප්‍රිකාව වැනි රටවල සිදුවූයේ මෙවැන්නකි: එතිහාසික වශයෙන් වෙනස් කොට සැලකීම නිසා ආර්ථික අයිතිවාසිකම් අහිම් කරනු ලැබුණේ සංඛ්‍යාත්මකව බහුතරයට ය. එහෙසින් සූල්තරයන්ට අදාළ කරගැනෙන සහන ක්‍රියා මාර්ග බහුතරයට යෙදීම නිසා වෙනස් සමාජ බලපෑමක් ඇති කරයි.

8.2 ස්ත්‍රී අධිකිවාසිකම්

ස්ත්‍රී අධිකිවාසිකම් සම්බන්ධ ව්‍යවස්ථාමය සහතිකයන් ඉල්ලීම පිඩාකාරී තත්ත්වයන්ගෙන් තොර නොවේ. ගැටුම් සහිත පසුබුමක ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීම අසාමාන්‍ය නොවේ. එම අධිකිවාසිකම් අර්ථ කුදානය වන්නේ පුද්ගල කොටස් සම්බන්ධ අන්තර්ජාතික මානව අධිකිවාසිකම් නීතිය අනුව ය. විශේෂයෙන් 'ස්ත්‍රීන්ට එරෙහි සියලු ආකාර වෙනස් කොට සැලකීම් තුරන් කිරීම පිළිබඳ එක්සත් ජාතින්ගේ සම්මුතිය' (CEDAW) අනුව ය. එය බල ගැන්වුණේ 1981 සැප්. 03 දා ය.

එම සම්මුතියට ඉදිරිපත් වූ නොඳුකාරා හෙවත් ව්‍යතිරේකවල ස්වභාවය හා සංඛ්‍යාවෙන් පිඩාකාරී තත්ත්වයන් ඇති ක්ෂේත්‍රයන් එලිදරවිවේ. එහිදී මූලික නො එකාත්‍යාමාත්‍ර ඇති වූ කෙසේතුයන් වූයේ, දේශපාලන හා පොදු ජීවිතයේ සමානත්වය; රැකියාවේ සමානත්වය, නීතිය ඉදිරියේ සමානත්වය, විවාහය සහ පවුල් සඛාතා සම්බන්ධ සමානත්වය ආදියයි.

සටහන 3. ස්ත්‍රීන්ට එරෙහි සියලු ආකාර වෙනස්කොට සැලකීම් තුරන් කිරීම පිළිබඳ සම්මුතිය

CEDAW ප්‍රතිපාදන

- ★ ජාතික ව්‍යවස්ථාවන්හි සහ අනෙක් නීතිවල ස්ත්‍රී පුරුෂ සමානත්වය පිළිබඳ ප්‍රතිපත්තිය අන්තර්ගත කළ යුතු ය.
- ★ ස්ත්‍රීයට එරෙහි අගතිගාමිත්වය සහ ඇය පහත්ය යන අගතිගාමිත්වය තුරන් කිරීම සඳහා සංස්කෘතික වර්යාවන් අපුරුත් කිරීම. (රෝ අනුකූල බාවිතය ද තිබිය යුතු ය.)
- ★ ජන ජීවිතයෙහි ද දේශපාලනයෙහි ද සමාන සහභාගිත්වය පැවතීම.
- ★ ජාතිකත්වය ලබා ගැනීමට, පවත්වා ගැනීමට සහ වෙනස් කිරීමට සමාන අධිකිවාසිකම තිබිය

යුතුය. (දරුන්ට ජාතිකත්වය මාරු කිරීමේ සමාන අයිතිවාසිකම ඇතුළුව)

- ★ අධ්‍යාපනයේ සමාන අයිතිවාසිකම.
- ★ රැකියා කටයුතු ක්ෂේත්‍රයේ වෙනස්කම තුරන් කිරීම.
- ★ විවාහය සහ මාත්‍රත්වය සම්බන්ධ වෙනස් කොට සැලකීම තුරන් කළ යුතු ය.
- ★ සෞඛ්‍ය ආරක්ෂාවට සමාන පහසුකම (ඊට පවුල් සංවිධානය ද ඇතුළත් විය යුතුය)
- ★ නීතිය ඉදිරියේ සමාන ලෙස සලකනු ලැබේමේ අයිතිවාසිකම.
- ★ විවාහයේ දී සහ පවුල් සඛ්‍යතාවන්හි දී සමාන අයිතිවාසිකම.

8.2.1 දේශාලන ජීවිතයේ දී සමානත්වය

ස්ත්‍රී පුරුෂ සමානත්වය පොදුවේ මත්‍යිලින් පිළිගැනේ. පැම ව්‍යවස්ථාවකම වෙනස්කම කොපමණ තිබුණත් මේ සමානත්ව නීතිය වෙනසක් තැකිව දක්නට ඇත. රේඛ්‍රත්තු ව්‍යවස්ථාවේ (1971) ස්ත්‍රී පුරුෂ සමානත්වය පිළිගත් අතර, ස්ත්‍රීන්ගේ ආර්ථික, දේශපාලන හා සමාජ අයිතිවාසිකම දේශපාලන ක්ෂේත්‍රයේ දී භුක්ති විදිය හැකි බව කියා තිබුණත් ඉස්ලාම් නීති පද්ධතියට ද එකත්තාව පළ කොට ඇත. ප්‍රිසියේ ව්‍යවස්ථාව (1975) පෙරදිග විරස්ථාපිත ක්‍රිස්තියානිය පාලක ආගම බව පිළිගන්නා අතරම ග්‍රීක ස්ත්‍රීන්ට හා පුරුෂයන්ට සමාන අයිතිවාසිකම හා බැඳීම් ඇති බවද ප්‍රකාශ කරයි. සාපේක්ෂ ලෙස නව ව්‍යවස්ථාවක් වූ ස්වාසිලන්තයේ පාරම්පරික රාජාණ්ඩුවක් පිහිටුවිය. එසේ වුවද ස්ත්‍රීන්ට සමාන සැලකීම ඇතැයි ප්‍රකාශ වේ.

උද්‍යත කරුණු

ස්ත්‍රී අයිතිවාසිකම සම්බන්ධ ව්‍යවස්ථාමය ආරක්ෂණයන්ගේ ප්‍රතිඵලය කුමක් ද? මුළුන් ම, ව්‍යවස්ථා ගොඩනැගීමේ කාර්යයට ස්ත්‍රීන්ගේ සහභාගිත්වය ම පලදායක ය. ව්‍යවස්ථා

කරුණු සම්බන්ධයෙන් ස්ත්‍රීන් ගොමු කරවා ගැනීමෙන්, ස්ත්‍රීන්ගේ නෙතික හා සමාජ තරා තිරම කෙරෙහි ව්‍යවස්ථාව සහතිකවීම සිදුවනු ඇත. ස්ත්‍රීන්ගේ ගැටලු ගැන ව්‍යවස්ථාමය ගොමුවීමට, ඉඩ කඩක් සැපැයෙනු ඇත. විශේෂයෙන් පූංචාන් ගැටුම් සමාජයක අසිරි විසඳුම් සම්බන්ධයෙනි.

සාම්ප්‍රදායික නායකයන්ගේ විරෝධතා මැද වුවද, ස්ත්‍රී ප්‍රරූපභාවය ගැන සිරිත් දේවනු කොට සලකා ජාතික ආණ්ඩුව ස්ත්‍රී අයිතිවාසිකම් වැඩි දියුණු කිරීම වැදගත් ය. බහුවිධ ජාතින් හා ගෝත්‍රිකයන් නිසා සමස්ත සමාජය හේදින්න වී ඇතිවිට ජාතික දේශපාලකයන් යම් කොටසක සමාජ හෝ සංස්කෘතික තත්ත්වය නගා සිටුවීමට උනන්ද නොවනු ඇත.

දේශපාලන සහභාගිත්වයට ඇති ඉඩකඩ ස්ත්‍රීන්ට අවහිර කරන්නේ නම් ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් රේට නීතිමය ප්‍රතිකර්ම මගින් අයිතිවාසිකම් දිනා ගැනීමේ අවස්ථා සැලැසිය යුතු ය. සමහර අවස්ථාවන්හි අධිකරණ තීන්දුවක් නිසා දේශපාලන සංවිධාන රේට අවනත වනු ඇත. එහෙත් එය දේශපාලන සංවිධානයෙන් තීන්දු කලොත් ප්‍රතිප්‍රභාර ඇතිවිය හැකි ය. එවිට ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන්ට සමානත්ව වගන්ති සහ රේට ව්‍යතිරේක මගින් පැවැත්ම තීරණය කළ යුතු වනු ඇත.

ව්‍යවස්ථා කුමය තුළ බලය භාවිත කරන ආයතන වැඩි වූ තරමට ස්ත්‍රී අයිතිවාසිකම්වල ප්‍රමාණය ද විවිධ විය හැකි ය. එවිට ජාතික හා ප්‍රාදේශීය වශයෙන් අයිතිවාසිකම් දිනාගැනීමට ස්ත්‍රීන්ට ක්‍රියා කිරීමට සිදුවනු ඇත. මෙය සිදුවිය හැක්කේ ප්‍රාදේශීය ආණ්ඩුවලට යම් ස්වාධීනත්වයක් ලැබේ ඇති විට ය. කලාපයෙන් කලාපයට ස්ත්‍රී අයිතිවාසිකම් තත්ත්වය වෙනස් විය හැකි ය. එක් එක් පළාත්වල සිරිත් විරිත් හා දේශපාලන මති මතාන්තර නිසා ද වෙනස් වේ. එවිට ස්ත්‍රීන්ගේ අයිතිවාසිකම් ආරක්ෂා කිරීමේ තත්ත්වයද වෙනස් වනු ඇත. ව්‍යවස්ථාවහි රේට අදාළ විය හැකි ප්‍රතිපාදන ඇතිවිට පළාත් ආණ්ඩු වලින්

ඒය ලබා ගැනීම පහසු ය. එවිට දේශපාලන කටයුතුවල ස්ත්‍රී සහභාගිත්වය වැඩිවන විට ස්ත්‍රීන්ගේ තත්ත්වය ද වැඩි දියුණු වනු ඇත.

ස්ත්‍රීන්ගේ අයිතිවාසිකම් ආරක්ෂා කිරීමට ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් විශේෂ ව්‍යවස්ථානුකූල ආයතන පිහිටුවා ඇත. එම ආයතනවල කාර්ය පරාසය විවිධ ය. සමහර ආයතනවලට පොද්ගැලික ගැටලුවලට විසඳුම් දියඟැකී බලය ඇත. තවත් ඒවාට ඇත්තේ ප්‍රතිපත්ති සම්පාදකයන්ට භා තීති සම්පාදකයන්ට උපදෙස් දීමේ බලය පමණි. එසේ විනිශ්චයාධිකාරීන් හෝ ස්ත්‍රී මානව අයිතිවාසිකම් කොමිෂන් සහා පිහිටුවීම නිසා රාජ්‍ය නිලධාරීන් ස්වාධීනව ඒ ගැටලු සම්බන්ධයෙන් යොමුවීම සිදුවේ. මේ සම්බන්ධ විවාදයක් පැන තැගීණ. ස්ත්‍රී අයිතිවාසිකම් ඉටු කිරීම සඳහා විශේෂ ආයතන පිහිටුවීම තැත්තම සියලු රාජ්‍ය ආයතන විසින් ස්ත්‍රී අයිතිවාසිකම් රැකෙන මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක් ඇති කිරීම යන දෙකෙන් කුමක් වඩා සාර්ථකද? යනුවෙති. එයින් දෙවැන්න ඉස්මතුවීම නිසා කෙනෙයා ව්‍යවස්ථාවේ “සැම රාජ්‍ය ආයතනයකම ස්ත්‍රී පුරුෂ නියෝජනය තුනෙන් එකක්වත් විය යුතුය” යනුවෙන් සම්මත විය. තවද ආයතන ප්‍රධානීන් හෝ නියෝජ්‍ය ප්‍රධානීන් ද දෙපාර්තමේන් විය යුතුය යනුවෙන් ද සම්මත විය.

එනම්: ස්ත්‍රීන්ට දේශපාලන, ආර්ථික භා සමාජ සේවා අවස්ථා සමාන ලෙස හිමිවන බව ය. තවද එම ව්‍යවස්ථාවේ මෙසේද සඳහන් වේ. ‘අයිති හැඳසාක්ෂියට පටහැනී සිරිතක් පිළිපැදිය යුතුයයි ස්ත්‍රීයකට බලකිරීමට තිසිවකුට නොහැකිය.’ ස්ත්‍රීන් විමුක්ති අරගලයට ද සහභාගි වූ නැගෙනහිර රිමෝරයේ (2002) ව්‍යවස්ථාවේ - පවුල් ජ්විතය, දේශපාලන, ආර්ථික, සමාජ භා සංස්කෘතික ක්ෂේත්‍රයන්හි ස්ත්‍රී පුරුෂ හැමටම සමාන අයිතිවාසිකම් භා යුතුකම් ඇතැයි සඳහන් වේ. එහෙත් භාවිතයෙන් එසේ සමාන තැත.

ව්‍යවස්ථාවන්හි ස්ත්‍රී පුරුෂභාවය නො අගවන මධ්‍යස්ථා භාජාවක් යොදාන ලෙසට ප්‍රචණ්ඩාවක් පවතී. එහෙත් මධ්‍යස්ථා භාජා ව්‍යවහාරයක් යොදු පමණින් ම අයිතිවාසිකම් ආරක්ෂා වෙතියි නොසිතිය යුතු ය.

ආගමික හා සමාජ සංස්කෘතික බාධකවලට වඩා ස්ත්‍රීන්ට හමුවන ලොකුම බාධකය ඇත්තේ දේශපාලන සහභාගිත්වයේ දී ය. එය බොහෝ රටවල දේශපාලන පක්ෂවල වර්යාව නිසා ය. අතිතයේ ව්‍යවස්ථාවලින් දේශපාලන පක්ෂ මෙහෙය වුතෙන් තැත. අද වන විට බොහෝ ව්‍යවස්ථාවලින් එම පාලනය සිදු වේ. (එහි ප්‍රතිඵලයක් ලෙස බුසීල සහ රුවන්ඩා ව්‍යවස්ථාදායකයන්හි වැඩි ස්ත්‍රී නියෝජනයක් ඇත.) ස්ත්‍රීන් දේශපාලන ක්‍රියාකාරීන් ලෙස අවස්ථා ලැබීම සඳහා දේශපාලන පක්ෂ විසින් අපේක්ෂකත්වය දීම අනිවාර්ය විය යුතු ය. රේට එකා නොවීමේ පාඨුව විදිමට පක්ෂවලට බල කිරීම ගැන ව්‍යවස්ථා ගොඩ නාගන්නන් සැලකිලිමත් විය යුතු ය. එහෙත් ස්ත්‍රීන් වෙනුවෙන් කොට්ඨා නියම කිරීම ගැටුවට නියම විසඳුමක් නොවේ. එහෙත් එයින් ජාතික නියෝජනයක් ලැබේ ඇත.

8.2.2. විවාහයේ දී සහ පවුල් සබඳතාවේ දී සමානත්වය

මෙහිදී පිබාකාරී තත්ත්වය වන්නේ එක් අතකින් පවුල් ජීවිතයේදී ස්ත්‍රී පුරුෂ සමානත්වයට සහතික වීම ය. අනික් අතින් පවුල් ජීවිතයේ සමානත්ත්වය උදෙසා තෙනතික මූලධර්ම වලින් එම සමානත්වය සහතික කිරීමට ගන්නා උත්සාහයේ දී ය. ඉහත කියැවුණු පරිදි ව්‍යවස්ථාවන්හි අන්තර් ජාතික මූලධර්ම අන්තර්ගත විය යුතු ය. උදා: ඒ සමාගම, වාර්ගික සහ ආගමික කොටස්වල ගැටුම් විසඳීම සඳහා යෙදෙන ප්‍රතිකර්ම නිසා ප්‍රති විරෝධතා මතුවිය හැකි ය.

ප්‍රතිවිරැද්‍ය නීති මූලධර්ම ඉක්මවා යාමට ව්‍යවස්ථා ගොඩ නාගන්නන්ට ව්‍යවස්ථාව අන් සියල්ලට වඩා ප්‍රමුඛය යන ප්‍රතිපත්තිය විකල්පයක් වශයෙන් යොදාගත හැකි ය. මෙය ගැටුම් නිරාකරණයට පදනමක් වශයෙන් සාධාරණ වේ.

විවිධ කොටස්වලට රාජ්‍යයක් ලෙස දක්වන සැලකිලි එකලස් කිරීමේ උත්තේඡකයන් ලෙස යෙදිය හැකි ය. ආරම්භයක් වශයෙන් ව්‍යවස්ථාවට පටහැනි කරුණුවලට එරෙහි භාවිත කළ හැකි නෙතික මූලධර්ම ලැයිස්තුවක් සැකැසිය හැකි ය. මෙය නීති ක්ෂේත්‍රය තුළ පවතින කරුණක් පමණක් නිසා මේ සම්බන්ධයෙන් ආයතනික සහතිකයක් ලැබුණ හොත්, නීතියට නොගැලපෙන මූලධර්ම අධිකරණය විසින් අවලංගු කළ හැකි ය. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් යම් ප්‍රවේශයන් වර්ධනය කර ඇත. විකල්ප නීති මූලධර්ම වලට ගරු කරන කණ්ඩායම් අදිකරණ තීන්දු සාධාරණයයි අදහස් කරන අවස්ථා යොදේ. ආදිවාසී අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධයෙන් ලතින් ඇමරිකානු ව්‍යවස්ථා භාවිතයෙන් දකුණු අප්‍රිකානු ව්‍යවස්ථාව පෝෂණය කර ඇත. ඒ මත හේදාත්මක ගැටුපු විදිමත් නීති පද්ධතියට අනුළත් කිරීම සහ අභියාචන සැලැස්ම යොදා ගැනීමෙනි. මෙයින් අදහස් වන්නේ නීති අරථ කථනයේ දී ව්‍යවස්ථාවට ගැලපෙන බව සැම නීති මූලධර්මයකම බරපතල ලෙස සැලකෙන බව ය. ලතින් ඇමරිකානු උදාහරණයේදී ආදිවාසී නීති කෙරෙහි විනිශ්චයක් දීම විධිමත් අධිකරණ ක්‍රියාමාර්ගයකි. දකුණු අප්‍රිකානු උදාහරණයේ දී, ව්‍යවස්ථා අධිකරණයට සිරිත් නීතිය වර්ධනය කිරීමේ බලය ඇත. එනම් එම සිරිත් නීතිය පිතා මූලිකත්වය පදනම් වුවකි. ප්‍රකට නඩු තීන්දුවක දී අධිකරණය සිය බලය යොදුවේ දෙවුප්‍රත් අයිතිය අවලංගු කොට ස්ත්‍රී උරුමය තහවුරු කිරීමට ය. මෙම කාර්ය අධිකරණය විසින් එම අධිකරණවල සංපුතිය ගැන සලකා බැලිය යුතු ය. අධිකරණය තුළ බහුවිධත්වය කෙරෙහි සැලකිල්ලක් තැන්දුවක් ඇති නොවනු ඇත.

8.3 ආර්ථික, සමාජ සහ සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් (ICESCR)

ගැටුම් පවතින සමාජයන්හි ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීම ඒ සම්බන්ධ සාකච්ඡා පැවැත්වීම, ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික

අයිතිවාසිකම් වල තත්ත්‍ය හා භාවිතය පීඩාකාරී හැඟීමෙන් යුත්ත ය. එම ආර්ථික අයිතිවාසිකම් නිසා යම් කටුක බවක් මතු වේ. එනම් සීමිත සම්පත් වලින් කොටසක් ලබන්නේ කටරක්ද යන කරුණ නිසා ය. සමහරවිට ප්‍රමාණවත් සම්පත් ඇතිවිට එම කටුක බව ලිඛිල් විය හැකි ය. ඉරාක ව්‍යවස්ථාවෙන් සහතික කොට ඇත්තේ නිතියෙන් බල ගැන්විය හැකි ආර්ථික (ECOSOC) අයිතිවාසිකම් ය. රට ඇතුළත් වන දේ මෙසේ ය. නිදහස් අධ්‍යාපනය, ලමා සහ වැඩිහිටි සෞඛ්‍යාරක්ෂණය, හිතකර පරිසරය (මෙය අර්ථ කළනය කර නැත) සමාජ ආරක්ෂණය, ප්‍රමාණවත් ආදායම මාරුගයක්, නිවාස පහසුකම් සහ සියලු ඉරාක ජාතිකයන් ගොරවනීය ලෙස ඒවත්විය හැකි ජ්‍යෙන් තත්ත්‍ය ආදි වශයෙනි. එහිදී සම්පත්වල ප්‍රමාණය සලකා නැත. එක් හේතුවක් නම් රටේ තෙල් සම්පත් නිවීම ය. අනික් අතට එම ව්‍යවස්ථාවෙන් තුළත්කම තුරන් කිරීමට කොන්දේසි විරහිතව ප්‍රතිඵා දෙන නිසා ය. එහෙත් බොහෝ රටවල සම්පත් හිගකම නිසා බොහෝවිට සහතික වන්නේ, අධ්‍යාපන, සෞඛ්‍යාරක්ෂණය සහ නිවාස අයිතිවාසිකම් ය.

ප්‍රායෝගික දූෂ්ඨකරණ පවතින්නේ මූලික ගැටලු දෙකක් සම්බන්ධයෙනි. පලමුව, මෙම අයිතිවාසිකම් වලින් ව්‍යවස්ථාවට කුමක් ඇතුළත් කළ යුතු ද? කුමක් බැහැර කළ යුතුද? යන කරුණ ය. දෙවනුව, එසේ ඇතුළත් කිරීම නිසා කුමන ගැටලු උද්‍යාගතවේද? අප්‍රති ගැටලු ඇතිවිම වැළැක්වීමට රට නිසි ප්‍රතිකර්ම යොදන්නේ කෙසේද? යනුයි.

8.3.1 කුමක් ඇතුළත් කළ යුතුද?

දිග් ගැසුණු සහ දමනය කළ නොහැකි ගැටුම් නිසා ව්‍යවස්ථාවන්හි ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් ඇතුළත් කරන්නට සිදු වූයේ මේ නිසාය, එනම්:

- ★ සංවර්ධනයට අදාළ තීන්දු, සම්පත් වෙන් කිරීම හා භාවිතය ගණන් බැලිය හැකිවීම, ගැටුම් අවස්ථාවල දී

- රාජු සම්පත්වල වාසිය ලැබීම යන කරුණු සැලසුම් කිරීම;
- ★ සම්පත් භාවිතය ගැන නව ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිපාදන ප්‍රමිති සම්බන්ධ ව්‍යවස්ථාදායක හා ප්‍රතිපත්ති සම්පාදක බලධාරීන්, තීරණ ගැනීමේ ක්‍රියාපටිපාටිවලට බැඳීම් නියම කිරීම;
  - ★ රාජුයක පුරවැසිභාවය ලබා තිබීම ගැන ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් ලැබීම වැදගත් සංකේතයකි. මෙම අයිතිවාසිකම් ලැබීම නිසාම, ඔවුන් වාර්ගික, ආගමික කුල, දේශපාලන පක්ෂ හෝ වෙනත් සංඛ්‍යානයක් මත පැවතෙන්නන් නොවන බව සනාථ වීම;
  - ★ ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික පරිධියට තල්ල කරනු ලැබූ විශේෂීත කණ්ඩායම් එම අයිතිවාසිකම් (ECOSOC) පිළිගැනීම නිසා ප්‍රතිසන්ධානය හෙවත් සංහිරියාව වර්ධනය කිරීම;
  - ★ සියලු මානව අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධයෙන් මෙන්ම, අයිතිවාසිකම්වල නොබේදිය හැකි බව නිසා ආර්ථික (ECOSOC) අයිතිවාසිකම් නීතිගත කිරීමෙන් 'සමාජ ගිවිසුම' කට එකගතාව දක්වීම;

මෙම ආර්ථික අයිතිවාසිකම් (ECOSOC) ඇති වූයේ අන්තර්ජාතික (UN) ගිවිසුමකිනි. එය 1976 ජන. 03 දා සම්මත වූ ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ අන්තර්ජාතික සම්මුතිය වේ. (ICESCR)

සටහන 4. ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ අන්තර්ජාතික සම්මුතිය (ICESCR)

වෙනත් කරුණු අතර එහි මෙසේ ද සඳහන් වේ.

- ★ ජනතාවන්ගේ ස්වය තීරණ අයිතිවාසිකම (ස්වභාවික සම්පත් සහ ජ්වන මාරුගයන්හි අයිතිය සහ පාලනය ද රේට ඇයත් ය.)
- ★ වැඩ කිරීමේ අයිතිවාසිකම (කැමති ජ්වන මාරුගයක් තෝරා ගැනීමේ අයිතිවාසිකම ද රේට ඇතුළත් ය.)
- ★ වැඩ කිරීමට හිතකර තත්වයන් සහ කොන්දේසි ලැබීමේ අයිතිවාසිකම (සාධාරණ ගෙවීමක්, සමාන වැඩට සමාන ගෙවීම්, වැඩ පරිසරයේ ආරක්ෂාව, ගෞරවනීය ජ්වන තත්වයක්, සුදුසුකම් අනුව උසස්වීම්, සාධාරණ විවේක හා නිවාඩු ලැබීමේ අයිතිවාසිකම රේට ඇතුළත් ය.)
- ★ වංත්තීය සම්ති පිහිටුවීමේ සහ රේට බැඳීමේ අයිතිවාසිකම (රේට යෝගා නිතිවලට යටත්ව වර්තනය කිරීමේ අයිතිවාසිකමද ඇතුළත් ය.)
- ★ සමාජ ආරක්ෂණයේ අයිතිවාසිකම (විශ්‍රාම වැළුඹ්, වෙනත් සමාජ ආරක්ෂණ විධි රේට ඇතුළත් ය.)
- ★ ප්‍රවුලේ ආරක්ෂාව (සාධාරණ හා ගෙවීම් සහිත මාත්‍ර නිවාඩු, ලමා හා තරුණ පුද්ගලයන් සමාජ, ආර්ථික සූරා කැම ගැන දඩුවම් තිබීම රේට ඇතුළත් ය.)
- ★ ප්‍රමාණවත් ජ්වන තත්වයක් ලැබීමේ අයිතිවාසිකම (කුස ගින්නෙන් නිදහස, ප්‍රමාණවත් ආභාර, ඇදුම් සහ නිවාස ලැබීමේ අයිතිවාසිකම එයින් අදහස් වේ.)
- ★ ලබාගත හැකි ඉහළම තත්වයේ ගාරීරික හා මානසික සෞඛ්‍යයේ අයිතිවාසිකම (අසනීපයේ දී වෙදා ප්‍රතිකාර සහ සේවා ලැබීමේ අයිතිවාසිකම එහි අඩංගු වේ.)
- ★ අධ්‍යාපනය ලැබීමේ අයිතිවාසිකම (සියලු දෙනාටම අනිවාර්ය හා නිදහස් ප්‍රාථමික අධ්‍යාපනය එහි ඇතුළත් වේ.)

- ★ සංස්කෘතික ජීවිතයට සහභාගිවීමේ සහ විද්‍යා දියුණුවේ ප්‍රතිලාභ ලැබීමේ අයිතිවාසිකම (කර්තාවරුන්ගේ විද්‍යා, සාහිත්‍ය හා කලාත්මක අයිතිවාසිකම ආරක්ෂා කිරීම ද රීට ඇතුළත් වේ.

අද වන විට බොහෝ රාජ්‍යන් මෙම සම්මුතිය අපරානුමත කර ඇති හෙයින්, ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ ක්‍රියාපටිපාරියේ දී එය නියමයක් මිස අනියමයක් නොවේ ය. බොහෝ ව්‍යවස්ථාවන්හි ආර්ථික සම්මුතියේ (ICESCR) අන්තර්ගත දේ සම්මත වේ ඇත. ඉන්දියාව පවා එසේ කර ඇත. එහි 1949 ව්‍යවස්ථාවහි ආර්ථික සම්මුතියට පෙර සිටම එය ව්‍යවස්ථා ගත කර ඇත්තේ ග්‍රෑශ්‍යාධිකරණය විසින් ජීවිතයට ඇති අයිතිය යටතේ මූලික අවශ්‍යතා ලැබීමේ අයිතිවාසිකම ගැන තීන්දු දීමට බලය ලබා දීමෙනි. සම්මුතිය අනුව රාජ්‍යන් කළ යුත්තේ අයිතිවාසිකම භ්‍කති විදිමට ඇති බාධක වහා ඉවත් කිරීම ය. එවිට අයිතිවාසිකම් ක්‍රමානුකූලව සම්පූර්ණ වනු ඇත. එහෙත් බාධක සහ වෙනස් කොට සැලකීම් වහා ඉවත් කළ යුතු ය. තමන් සතු බලය සහ සම්පත් ප්‍රමාණයන් අනුව මානව අයිතිවාසිකම් ප්‍රමිතින් ආරක්ෂා නොකරන්නේ නම් බලධාරීහු එම සම්මුතිය උල්ලාසනය කරති. ක්‍රමානුකූලව අයිතිවාසිකම් හිමිකරගැනීමේදී, සම්පත් ප්‍රමාණ අනුව ඇතිවන බාධාවන් පාලනය කිරීම කළ යුතු දේ වන්නේ ය. එවිට අවස්ථානුකූලව එම අයිතිවාසිකම වර්ධනයටම සිදු වේ.

එම සම්මුතිය එහෙමපිටින් ම නීතිගත කරනවාට වඩා ජාතික ක්‍රියාකාරීන් කළ යුත්තේ, රටේ නීතිතුමයට, තිබෙන සම්පත් වලට හා අවස්ථාවට ගැලපෙන පරිදි අයිතිවාසිකමේ ප්‍රමාණය තීරණය කිරීම ය. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් එම සම්මුතිවල අඩංගු නොවන යම් අයිතිවාසිකම් ගැන අවධානය යෙදිය යුතු ය. ඒ අනුව නේපාලයේ අතුරු ව්‍යවස්ථාවට පානිය ජ්‍යෙෂ්ඨ පිළිබඳ අයිතිවාසිකම ඇතුළත් කොට ඇත.

සම්මුතියේ (ECOSOC) අයිතිවාසිකම් ව්‍යවස්ථාවෙන් පිළිගැනුණු පමණින්, විශේෂීත ආර්ථික ක්‍රමයක් (ලිබරල් හෝ මධ්‍යගත සැලසුම් ආර්ථිකයක්) පිළිගත් බවක් අදහස් නොවේ. එහෙත් ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිපාදන හඳුන්වාදීමේ ප්‍රකාශන හෝ ව්‍යාග ප්‍රතිඵලය එය විය හැකි ය. ව්‍යවස්ථා සම්පාදනයේ දී ගැබී වී තිබෙන ප්‍රශ්නය වන්නේ මධ්‍යකාලීන හෝ දිගුකාලීන ආර්ථික අරමුණු ඉටුකර ගැනීමට ජනතාව මාර්ගයක් වශයෙන් යොදා ගැනීම පිළිගත හැකිද? යනුයි, මෙය අනියම් ලෙස ජනතාවගේ අයිතිවාසිකම් සහ යහපත කෙරෙහි බලපෑමක් කළ හැකි තියා එවැනි ආර්ථික අරමුණු කැපකළ යුතු බව ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන්ගේ අදහස් ය.

එම ආකාරයෙන් ම, ආර්ථික ක්‍රමයක් හෝ මාදිලියක් පිළිගැනීම මගින් පවතින සංවාදවලට තවත් ඉඩකඩ විවෘත වේ. එහෙත් ආණ්ඩුවක විශේෂ වැඩ පිළිවෙළක් ව්‍යවස්ථාව වශයෙන් පිළිගැනීමේ දී එම තියා පිළිවෙළ නොවැලැක්විය හැකි ය.

8.3.2 උද්ගත කරුණු මොනවාද?

මෙම අයිතිවාසිකම් ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිපාදන මගින් ආරක්ෂා කළ යුතුය යන ඉල්ලීම බෙහෙවින් විවාද ගතවිය. විශේෂයෙන් ම එය කෙසේ පැනවිය යුතුද? කෙසේ තියාත්මක කළ යුතුද යන කරුණ ගැන ය.

මෙම අයිතිවාසිකම් ‘සැබැ’ ලෙසම දරා සිටින්නේ කවුරුද?

ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් මෙම අයිතිවාසිකම් තියාත්මක කිරීම උදෙසා (අ) නෙතික හා (ආ) දේශපාලන විකල්ප පියවරයන් සලකා බලා ඇත.

ଆර්ථික හා සමාජ අයිතිවාසිකම් ව්‍යවස්ථා ගත කිරීම ගැන ඇති සූපුරුදු විවේචනය මෙසේ ය. පළමුව, මෙම අයිතිවාසිකම් ලබා ගැනීමට විධිමත් රාජ්‍ය තියාකාරීත්වයක්

අවශ්‍ය ය. ඒ සඳහා ප්‍රමාණවත් සම්පත් ප්‍රමාණයක් තිබිය යුතු ය. එහෙත් සම්පත් සීමිත ය. ලෝක බැංකු තක්සේරුව අනුව රටේ පවතින ගැටුම් නිසා සංවර්ධනය අවුරුදු 10-15ක්න් ආපස්සට යනු ඇත. දෙවනුව, යහපත් ජීවීතය පිළිබඳ අදහස මැතිවරණ තරගකාරීන්වයට අදාළ කරුණක් වන්නේ සම්පත් ප්‍රමාණය හිග නිසා ය. මේ තත්වය යටතේ අවම සම්පත් ප්‍රමාණය ව්‍යවස්ථාවය අයිතිවාසිකමක් බවට පත් කිරීම මතභේදයට හේතුවනු ඇත. තෙවනුව, රාජ්‍යයේ වත්කම් සහ සම්පත් ප්‍රමාණය අයිතිවාසිකම් පදනම් වූ පිළිවෙළකට තිබිය යුතුයයි කීම පවා විවිධ දේශපාලන කණ්ඩායම්වල ගැටුම්වලට මුල් වනු ඇත. එහෙයින් ව්‍යවස්ථාවෙන් එක් කණ්ඩායමක මතය ව්‍යවස්ථාගත කළ යුතු නැත. හතරවනුව, මෙසේ විවිධ මත ගැටුම් නිසා ජන්දයෙන් පත් නොවූ විනිශ්චරුවන් වැනි අය විසින් ඒ ගැන තීන්දුවක් දීම අසිරු ය. තවද වලංගු තීන්දුවකට අවශ්‍ය ප්‍රතිපත්ති තොරතුරු සහ සංඛ්‍යා දත්ත දුර්ලභ විය හැකි ය.

මේ විවේචන කෙසේ වෙතත්, දේශපාලන ක්‍රියාකාරීන්වයට පිවිසිය නොහැකි සහ පිවිසීමට අසිරු අවදානම් පුද්ගලයන්ගේ අයිතිවාසිකම් තීතියෙන් තහවුරු කරන ලෙස ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන් තෝරා පත්කර ගැනුණු ආයතන වෙත එම අයිතිවාසිකම් ක්‍රියාත්මක කිරීම පවරන ලෙස ය. මෙම අයිතිවාසිකම් ව්‍යවස්ථාගත කිරීමෙන් ගැටුම නොනවතින බවට ද අදහසක් පවතී. එහෙත් ආරථික සම්මුතියේ (ICESCR) සමහර අයිතිවාසිකම් තීතියෙන් ක්‍රියාත්මක කළ හැකි තත්වයට පත් වී ඇත. කම්කරු සඛැදනා සහ ර්ට අදාළ අයිතිවාසිකම් (වැඩ වර්ෂනයට, වංත්තිය සම්ති හැදිමට සහ ඒවාට බැඳීමට, බලෙන් වැඩ ගැනීමට ගොදුරු නොවීමට, වැඩ අතුරු වලින් ආරක්ෂණය) යන අයිතිවාසිකම් තීතියෙන් ක්‍රියාත්මක කළ හැකි ය.

නෙත්තික බලගැන්වීම

නෙත්තියෙන් බලගැන්වීමට සැලකීමෙන් ඇතිවන සාම්පූහ්‍ර ප්‍රතිඵලය වන්නේ, ආර්ථික අධිතිවාසිකම් සම්බන්ධ පාරුණ්‍යන් අතර ගැටුම් විසඳීමට විනිශ්චයකාරවරුන් අවශ්‍යවීම ය. ඒ කරුණ ගැන ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් මෙසේ නිර්දේශ දක්වා ඇත.

- ★ ආර්ථික අධිතිවාසිකම් (ECOSOC) අධිතිවාසිකම් පරිව්‍යේදයෙහි ලැයිස්තුගත කොට, දේශපාලනයෙන් පිළිගත හැකි අඩුම සීමා කිරීම ද, විශේෂතා තැකිව ද දක්වීම;
- ★ ව්‍යවස්ථාවේ ප්‍රතිපාදන අනුව ගැටුපු විසඳීමට ව්‍යවස්ථා අධිකරණ වැනි ආයතනවලට ඇති බලය හඳුන්වාදීම;
- ★ ආර්ථික අධිතිවාසිකම් (ECOSOC) ණක්ති විදිමේ දී කිසිවකුට වෙනස් කමක් නොසිදුවිය යුතු බවත්, එම අධිතිවාසිකම සම්මුතියේ (ICESCR) අධිතිවාසිකමට සමාන විය යුතු බව;
- ★ නීති පනවන ආයතන වලට ව්‍යවස්ථාවෙන් බලය පැවරීම සහ එම අධිතිවාසිකම් ක්‍රියාත්මක කිරීමේ ප්‍රතිපාදන පැනවීමේ බලය පැවරිය යුතු බව; සමහර අවස්ථාවන්හිදී කාල නියමයන් පවා කළ යුතු බව;
- ★ ආර්ථික අධිතිවාසිකම් සම්බන්ධ මූලධර්ම සහ නිර්ණායකයන් අවධාරණය කොට අධිකරණ විමර්ශනය සවිමත් කිරීම;
- ★ පුරවැසි සිතෙකීම් කණ්ඩායම් අධිකරණ ක්‍රියාමාර්ග වලට දිරි ගැන්වීම;
- ★ මේ සම්බන්ධනේ අන්තර්ජාතික නීතියට ඇති සබඳතාව පැහැදිලිව පෙන්වාදීමෙන් දේශීය නීතිය වැඩි දියුණු කිරීම.

නීතිගත කිරීමෙන් උද්ගතවන කරුණු

අන්තර ජාතික නීතිය යටතේ ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ තෙතින් බැඳීම වන්නේ, සම්මුතියේ අන්තර්ගත මූලික හරයෙන් අඩුම ප්‍රමාණයක්වත් ක්‍රියාත්මක කිරීම ය. එහි මූලික අධ්‍යාපන වන්නේ විවිධ රාජ්‍යයන්හි විවිධ මට්ටමින් සලකා බැලෙන තිසා ලෝක මට්ටමේ ප්‍රමිතියකට ගැනීම ය. මූලික හරය යෙදෙන්නේ අනාගතයේ එම අයිතිවාසිකම සම්පූර්ණ කරගන්නා තෙක් පදනමක් වශයෙනි. සම්මුතියෙන් (ICESCR) කුමෙයෙන් එම අයිතිවාසිකම් ලබා ගැනීමේ ඉඩ සලසා ඇති හෙයින්, ආර්ථික සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් ලබා ගැනීම සඳහා සම්පත් තොතකා සම්පූර්ණයෙන් සහ වහාම ඉටුකළ යුතු බැඳීම් දෙකක් දක්වේ. එනම්, වෙනස් කොට තොසැලකීමට ඇති බැඳීම සහ මෙම අයිතිවාසිකම් ලබා දීමට පියවර ගැනීමේ බැඳීම ය.

බල ගැන්වීම උදෙසා අලුත් නීති කීපයක් පැනවීම අවශ්‍ය වේයි. ක්‍රියාකාරීන් විසින් ව්‍යවස්ථාවේ හාඡාව හාවිත කළ යුත්තේ එම නීති පැනවීම අනවාය ලෙස දිග් ගැසීමට ඉඩ තොතකා ආකාරයෙනි. රාජ්‍ය පාර්ශ්වය විසින් පවතින තත්ත්වයන් යටතේ ව්‍යවද අයිතිවාසිකම් ලබා ගැනීමට ක්‍රියා තොකිරීමෙන් ද සම්මුතියේ බැඳීම උද්දේශනය විය හැකි ය. සම්මුතියේ බැඳීම් යටතේ ලෝක මට්ටමේ විශාල ප්‍රමිතියක් දක්වා ඇත්තේ ඒ සඳහා ඇති බැඳීම පැහැදිලි කිරීමි. මෙම අයිතිවාසිකම් ලබා ගැනීම සඳහා අවශ්‍ය පියවර ගැනීමත් පහසුකම් සැපයීමත් සඳහා රාජ්‍යයේ බැඳී සිටිති. උදා. රේ අවශ්‍ය නීති පැනවීම. මෙය ඒ පිළිබඳ හැසිරීමේ බැඳීමය රේ අමතරව, සම්මුති කමිටුව විසින් අවශ්‍යයයි දක්වන සාධන මට්ටම අදාළ වාර්තාවන්හි තිබිය යුතු ය. එය සිද්ධීන් සම්බන්ධ ප්‍රතිඵල සලකා බැඳීමි. මෙය ප්‍රතිඵල සම්බන්ධ බැඳීමය මෙම සම්මුති (ICESCR) අයිතිවාසිකම් ව්‍යවස්ථාවේ

අන්තර්ගත කිරීම මගින් ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්තන්ට එම බැඳීම්වල ස්වභාවය ගැන ඇගැයීමක් කළ හැකි ය.

එම අයිතිවාසිකම් ක්‍රියාත්මක කිරීම නීතිගත කිරීම ජාතික ව්‍යවස්ථාවන්හි තිබීම නිසා අධිකරණයන්ට වර්ධනය වන අන්තර් ජාතික නීතිය සමග සම්පාත විය හැකි ය. එසේ නැත්තම සිය ක්‍රියාවන්ගේ වලංගුතාව දේශීය නීතිය සමග ක්‍රියාත්මක කළ හැකිවනු ඇත. එනම්, සැම රාජ්‍යයකම පවතින නීති ක්‍රමය හා සම්ප්‍රදායයන් නිසා නීති ක්‍රියාත්මක කිරීමේ විවිධත්වයන් දක්නට ඇති නිසා ය.

විකල්පයන් නීතිගත කිරීම ගැන දකුණු අප්‍රිකාව උදාහරණයක් වේ. 1996 ව්‍යවස්ථාවන් ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් පිළිගෙන ඇත. එය නීතියෙන් බලාත්මක වූ අයිතිවාසිකම් පනතක ද අන්තර්ගත කොට ඇත. එම පනත ක්‍රියාත්මක කිරීමට ව්‍යවස්ථා අධිකරණයක් ද පිහිටු වනු ලැබේ. 1996 සිට එම අයිතිවාසිකම් ක්‍රියාත්මක කිරීමට එම අධිකරණය නීයෝග රසක් දී ඇත. ඒ අතර, ප්‍රමාණවත් නීවාස පහසුකම්, වෛද්‍ය ප්‍රතිකාර, පානීය ජලය - එක් නඩුවකදී දිනකට අවශ්‍ය ලිටර ගණනා තීන්දු විය. කළින් නඩු තීන්දුවක දී අධිකරණය “අවම මූලික හරය” යන නියමයෙන් බැහැර වී “පුක්ති සහගත හාවය” යන නව අධිකරණ ප්‍රමිතියක් යෙදිය. යම් අයිතිවාසිකමක් සම්බන්ධයෙන් ආණ්ඩුවේ හැසිරීම පවතින තත්ත්වයන් යටතේ යුත්තිසහගත ද කියා තීරණය කරයි. යුත්තිසහගත හාවය යනු පොදු නීතිය හාවිත වන රටවල වැදගත් අධිකරණ ප්‍රවේශයකි. එසේම අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධයෙන් ‘අවම හරය’ වන මූලධර්මයක් යෙදිය නොහැකි බව පිළිගෙන ඇත. දකුණු අප්‍රිකානු ව්‍යවස්ථාව සහතික කර ඇත්තේද එම ව්‍යස්ථා අධිකරණය විසිනි. සාකච්ඡා ක්‍රියාවලියේ කොටසක් වශයෙන්, එය ප්‍රසිද්ධ කිරීමට පෙර ය. ආර්ථික අයිතිවාසිකම් (ECOSOC) බලගැනීම් පිළිබඳ මැන බැලීමට අධිකරණයට හොඳ අවස්ථාවක් ලැබේ. නෙතික බලගැනීම් පිළිබඳව අර්ථ විස්තරයක් එම ලේඛනයෙහි අන්තර්ගත ය.

සහතික කිරීමේ ක්‍රියා පටිපාලිය සමග ඇති වූ අදහස නම්, අයිතිවාසිකම් වැඩින්නේ පුරවැසියන් විසින් භාවිත කිරීමෙන් බව ය. එහි හරය වර්ධනය වන්නේ තෙනතික අර්ථ කළනය නිසා ය. උදාහරණයක් ලෙස අධිකරණය විස්තර කළේ, අදහස් ප්‍රකාශ කිරීමේ නිදහස පිළිබඳ අයිතිවාසිකම වර්ධනය වූයේ අධිකරණ අර්ථ කළනය නිසා බව ය. එය වැඩි දුරටත් ප්‍රකාශ කළේ, අඩු ගණනේ දකුණු ප්‍රීකාවේ අධිකරණය මගින් ඉතා වැදගත් ප්‍රතිපත්තියක් අනුගමනය කර ඇත. එනම්: යම් පාර්ශ්වයන් අතර ගැටුමක් විනිශ්චය කිරීමේ දී එම සිද්ධියට අදාළ ප්‍රමාණයට වඩා අයිතිවාසිකම ලබා තොදීම ය. එහෙයින් උසාවියේ අදහස වූයේ, එම අයිතිවාසිකම බලගැනීමේ යුත්තේ දේශීය වලංගුතාවට අවශ්‍ය වන පරිදි අන්තර් ජාතික නීතිවල සඳහන් ප්‍රමාණයට තොවන බව ය.

ඉන්දියාවේ මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතිය නීතිගත කිරීම දීරි ගැන්වුණේ මහජන නිතවාදී තබුකරය (Public Interest Litigation) යන විධිෂේය කාර්යය මගිනි. එය අයිතිවාසිකම් බල ගැන්වීමේ ඉන්දිය ක්‍රමවේදයයි. ඉන්දිය ව්‍යවස්ථාව 1949 දී එනම් ආර්ථික සම්මුතියට (ICESCR) පෙර ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම් අන්තර්ගත තොකිරීම පුදුම නැත. ඒ වෙනුවට ව්‍යුහය්‍රා සහාව එකග වූයේ රාජ්‍ය ප්‍රතිපත්ති හා මූලධර්මවලට මග පෙන්වීම මගින් මේ නැගී එන අලුත් ජාතික සමාජවාදී පරිවර්තනයකට යොමු කිරීම ය. ඒ සමග ග්‍රේෂ්‍යාධිකරණය නීතියෙන් බල ගැන්විය හැකි ජීවිතයට ඇති අයිතිය මගින් එම අයිතිවාසිකම් වල හරය වූ පුද්ගලයන්ගේ මූලික අවශ්‍යතා සපුරාලීම සිදු කළේ ය. ග්‍රේෂ්‍යාධිකරණය සිය කාරය හාරය ඉටු කිරීමේදී මතභේද වලින් නිදහස් තොවී ය. මානව අයිතිවාසිකම් ක්‍රියාත්මක කිරීම සම්බන්ධ ග්‍රේෂ්‍යාධිකරණයෙන්, ව්‍යුහය්‍රායකයෙන් ගැටුම අලුත් එකක් තොවී ය. ග්‍රේෂ්‍යාධිකරණයන්, ව්‍යුහය්‍රායකයන් අතර ගැටුමක් ඇති වූයේ, යළි බෙදිය හැකි දේපල නීතිය අධිකරණය අවලංග කළ අවස්ථාවේ දී ය. මෙම දීර්ඝ ගැටුමේදී ව්‍යුහය්‍රා සම්පාදක මණ්ඩලය තීන්දු කළේ රාජ්‍ය ප්‍රතිපත්ති

හා මූලධර්ම පරිවිෂේෂයට දේපල අයිතිවාසිකම ඇතුළ කිරීම, වෙනම අයිතිවාසිකම්පනතට ඇතුළත් කරනවාට වඩා යෝගා බව ය. සංකරී ප්‍රසාද්සිං එරෙහිව ඉන්දිය ප්‍රාන්ත සභාව යන නඩුවේ තීන්දුවට ව්‍යවස්ථාදායකය දිගටම විරැද්ධ වෙමින් මෙසේ ප්‍රකාශ කළේ ය. “ඉන්දිය ව්‍යවස්ථාව පොද්ගලික දේපල ආරක්ෂා කරන්නේ නැත. ඒ වෙනුවට ඉන්දියාවේ දුප්පත් බහුතරයට සාධාරණ ලෙස ලබාගත හැකි දේපල අයිතියක් ආරක්ෂා කරයි.” මෙසේ ගොවීජන ප්‍රතිසංස්කරණය උසාවි තීන්දුවෙන් ආරක්ෂා කිරීමට ව්‍යවස්ථාදායකය 1951 දී ව්‍යවස්ථාවට නව වැනි උපලේඛන සංගේධනය ගෙනැවීත් උසාවියේ අධිකරණ බලය ක්ෂේපාදු කළේ ය.

නීතිගත කිරීමත් සමග ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන් සිතා බැලිය යුත්තේ, මෙම අයිතිවාසිකම සම්බන්ධයෙන් අවසර දිය හැකි ව්‍යවස්ථා සීමා කිරීම ගැන ය. අයිතිවාසිකම සම්බන්ධ ප්‍රමිතීන් දක්වනු ඇත. එයින් සීමා කිරීමේ පරමාර්ථය ද දැක්වේ.

ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම නීතිගත කිරීමෙන් උසාව වල නඩු ගොඩ ගැසෙනිය යන විවේචනයක් ඇතිවිය. දකුණු අඩිකාවේ එම අයිතිවාසිකම නීති මගින් ක්‍රියාත්මක කළ හැකි ය. එහෙයින් ඒ සම්බන්ධ උසාවියේ නඩු ප්‍රමාණය සහ 1996 ව්‍යවස්ථා අධිකරණයේ තීන්දු ප්‍රමාණයන් අනුව විශාල ය. එම නඩුවලින් වැඩි ප්‍රමාණයක් සිවිල් හා දේශපාලන අයිතිවාසිකම ගැන. අපරාධ නඩු පරිපාටිය යටතට ගැනෙන ඒවා ද ඇත. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන අය සිතා බැලිය යුතුව යන්නේ, නීතිගත කිරීම යනු හැම විටම ගැටලු උසාවියෙන් විසඳිය යුතුය යනු නොවන බව ය. එහෙයින් ආර්ථික අයිතිවාසිකම (ECOSOC) වෙනත් දේශපාලන ක්‍රියාකාරීන් මගින් ද විසඳිය හැකි බව ය.

දේශපාලන තොරා ගැනීම්

ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික අයිතිවාසිකම සම්බන්ධ ගැටලු මගින් පැහැදිලි වන්නේ, එය ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිකර්ම ඉක්මවා

යන බව ය. විශේෂයෙන් ආර්ථික සංවර්ධනයේ බලපෑම ද, 1990 සිට ඇති වූ ගෝලීයකරණය ද අමතක කළ නොහැකි ය. එක් අතකින් ගැටුම් සහිත රටවල ආර්ථික සමාජ ආර්ථික අයිතිවාසිකම් පුළුල් කිරීමට විශ්වාසය තැබු අන්තර්ජාතික සම්පත් ද්‍රන් බෙහෙවින් හින වෙමින් යයි. අනික් අතට, බලයේ තිබෙන මතවාදී පසුවීම යටතේ, නිදහස් වෙළඳපාල තොරා ගැනීමට රාජ්‍යයන් පොලුණුවනු ලැබේ. එහි දීර්ඝයට වඩා සේවා සපයන්නේ පොදුගලික අංශයයි. එම සේවා සැපයීම් ආදිය සමග ජනතාවගේ ආර්ථික, සමාජ හා සංස්කෘතික බැඳීම් පවතී. යථාර්ථය වන්නේ, රාජ්‍යය විසින් කර්මාන්ත නීති ලිඛිල් කිරීම, මොදු දේශපාල පොදුගලික අයිතියට පැවරීම, ආයෝජනකයන්ට හිතකර බදු පැනවීම, අයවැය ලේඛනයෙන් ආභාර සීමා කිරීම, රකියා වෙළ පොල පුළුල්වීම, ආදිය නම් ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් අයිතිවාසිකම් සඳහා නීති පැනවීමට යොමු වීමෙන් පලක් වේද? සමාජයේ විවිධ කොටස්වලට සිය ආර්ථික ජීවිතය සම්පූර්ණ කර ගැනීමට කොතරම් පුළුල් ඉඩ කඩක් ලැබේද? විශේෂයෙන් ආර්ථික ප්‍රතිපත්තියක් තොරා ගැනීම සඳහා සහභාගිවීමට හැකිවේද? මක් නිසාද, රාජ්‍යය විසින් සිය ස්වේච්ඡහාවය, තාක්ෂණවේදීන් සහ උපරි ජාතින් සමග බෙදා ගන්නා විට කෙසේ එම නිදහස තහවුරුවේද? මෙවැනි ප්‍රශ්න විවේචනාත්මක ය. එහෙයින් ඒ සඳහා සංකේතාත්මක ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිකර්ම අවශ්‍ය දේ නොවේ. එහෙත් දේශපාලන ක්‍රියාකාරීන්ට ඒ සඳහා ප්‍රතිකර්ම යොදීමටත් ජනතාවට පුළුල් ලෙස දේශපාලන සහභාගිත්ව ඉඩකඩක් සැලසුම් කළ යුතු ය.

ආර්ථික අයිතිවාසිකම් (ECOSOC) තනිකර නීති ආධිපත්‍යධාරී වනවාට වඩා, ව්‍යවස්ථාවක දේශපාලන පදනම වශයෙන් සැලකීම වඩා යෝගා වුවත් ක්‍රියාත්මක කිරීමේ පටිපාටි ව්‍යවස්ථාවේ තිබිය යුතු ය. මේ සඳහා ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විකල්ප කිපයක් යොදාගෙන ඇත. ඒවා අධිකරණ ක්‍රියාමාර්ග නොවේ. පහත සඳහන් වන්නේ එම විකල්ප ගැන ය.

- ★ ආර්ථික අධිතිවාසිකම් ව්‍යවස්ථාවට හා අධිතිවාසිකම් පනතටත් අතුළු කර ඇත. රේට සීමාවන් ද, අධිකරණ බලගැන්වීම ද දක්වා ඇත.
- ★ එම අධිතිවාසිකම් (ECOSOC) නිරද්‍යෝග ප්‍රතිපත්ති හා මූලධර්මවල ද ඇතුළත් වන්නේ දේශපාලන ක්‍රියාකාරීන් හා ප්‍රතිපත්ති සම්පාදකයන් ඉලක්ක කරගෙනයි.
- ★ වෙනත් බලගැන්විය හැකි අධිතිවාසිකම් සමග ආර්ථික අධිතිවාසිකම් ද බලාත්මක කළ හැකි ය. මෙම අධිතිවාසිකම් භුක්ති විදිම ප්‍රතිපත්ති මත රඳා සිරින අතර බඳු මුදල යටතේ ද රඳා පවතී. එනම් ක්‍රියාකාරීන් විසින් මේ ගැන පුරවැසියන් යොමු කළ යුතු ය. ආණ්ඩුවේ ප්‍රතිපත්ති හා ආර්ථික අධිතිවාසිකම් උදෙසා කරන වියදම ගැන විමසා බැඳීමට ය. මෙය ව්‍යවස්ථානුකුල බැඳීමක් මගින් කළ හැකි ය. එනම් නිල තොරතුරු ලබා ගැනීමට පුරවැසියාට ඇති අධිතිවාසිකම තහවුරු කිරීමෙන් සහ රේට ක්‍රියාකාරී නීතියක් පැනවීමෙනි.
- ★ තවත් ක්‍රියාකාරී පිළියමක් වන්නේ පුරවැසියන්ට සහාය විය හැකි යම් ආයතනයක් පිහුවීමෙනි. ප්‍රශ්න ලෙසම, එබදු ආයතනයක් ව්‍යක්ති, අයවැය තීරණය කරන විධායක ප්‍රතිපත්ති සම්පාදකයන් ගෙන් හා නීති සම්පාදකයන්ගේ න් නිදහස් ය. එහි වැදගත්ම ලක්ෂණය වන්නේ අධිකරණ තොවන ස්වභාවයයි. එබදු තවත් පොදු ආරක්ෂකයකු වන්නේ ඔම්බුව්ස්මන් ය. බොහෝ රටවල මෙම ආයතනවලට පරික්ෂණ පවත්වා ආර්ථික අධිතිවාසිකම් උල්ලංසනය වී ඇත්නම් නීති හා පරිපාලන ප්‍රතිසංස්කරණ සඳහා නිරද්‍යෝග ඉදිරිපත් කළ හැකි ය.

මෙම අධිතිවාසිකම් ක්‍රියාත්මක තොකිරීම ගැන වගකිය යුතු අය කුවරුන්දයි ඉහත කි විකල්පයන් ගෙන් පැහැදිලි වනු ඇත. නිරද්‍යෝග ප්‍රතිපත්තිවල යෙදෙන හාජාව මගින් වගකිය යුත්තා කවරෝක්දයි හඳුනාගත හැකි ය. නීතිය මගින් පැහැදිලිව ප්‍රකාශ කරන්නේ නම් එම තොරතුරු පාර්ලිමේන්තු

මන්ත්‍රීවරුන් වෙත යොමු කළ හැකි ය. එමගින් අදාළ විසඹුම වෙත ලැබාවිය හැකිවනු ඇත. ලතින් ඇමරිකාවේ ප්‍රජා සංවිධාන මගින් ‘ଆර්ථික පුරවැසිභාවය’ යන සංකල්පය යොදාගෙන ආදිවාසීන්ගේ හා අවදානම් කොටස්වල අයිතිවාසිකම් උදෙසා - නිරදේශක ප්‍රතිපත්ති යටතේ ආණ්ඩුවේ සංවර්ධන ව්‍යාපෘතිවල ‘මානව අයිතිවාසිකම් බලපැශීම් තක්සේරුවක්’ ඉල්ලා සිටිනු ඇත. විවිධ වාර්ගික කන්ඩායම්වල වෙනස්කම් වෙනුවෙන් බලපැශීම් කරන අය ආර්ථික අයිතිවාසිකම් (ECOSOC) වෙනස්කම් වලට ප්‍රායෝගික විසඹුම් දෙන බව ඉදිරිපත් කරති. එමගින් වෙනස්කම් පිළිබඳ හැඟීම හා සැබැඳු වෙනස්කම් හාවිතයන් අතර වෙනස ඉස්මතු වේ.

ස්ථාවර වූත්. නමුදිලිවූත් මානව අයිතිවාසිකම් සංස්කෘතියක් උදෙසා අධිකරණයන් හා ව්‍යවස්ථාදායකයන් අවශ්‍ය වනු ඇත. ඒ එහි නෙතික හා දේශපාලන සම්බර්තාවය ආරක්ෂා කිරීමට ය. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් සංවර්ධන අරමුණු ආර්ථික අයිතිවාසිකම් (ECOSOC) සමග බද්ධ කොට ආර්ථික සභාවක් ගොඩ නැගිය හැකි ය. එයින්, විධායකයට සහ සියලු ආණ්ඩුවේ අධිකාරීන්ට, අයිතිවාසිකම් කියාත්මක කිරීම ආර්ථික ප්‍රතිපත්ති ගැන උපදෙස් දිය හැකිය.

ව්‍යවස්ථාවෙන් එම ගැටුණ නිශ්චිතව විසඳිය නොහැකි වූත්, තීන්දු ගන්නා අයට මග පෙන්වීමේ ප්‍රතිපත්ති සම්පාදනය කළ හැකි ය. එම ප්‍රතිපත්ති අරථයෙන් හා බලපැශීමෙන් අවිනිශ්චිත නම් ව්‍යවස්ථාවකට ආර්ථික අයිතිවාසිකම් (ECOSOC) ඇතුළත් කිරීම පල රිහි වේ. ආර්ථික හා ද්‍රව්‍යමය තත්ත්වය දිලිජින්තාව වෙනුවෙන් වැඩිහිපුණු තොකලොත් එම ගැටුම දිගටම පවතිනු ඇත. එය ව්‍යවස්ථාවකින් විසඳිය නොහැකි, රට එහා ගිය කරුණක් වේ. නීතියෙහි අන්තර්ගත කිරීම මගින් ආයතනික ගැටුම් ද මතුවිය හැකි ය. එනම් විධායකය සහ අධිකරණය අතර සහ උසාවී සහ පාර්ලිමේන්තුව අතර ය. අයිතිවාසිකම් (ECOSOC) සාක්ෂාත් කර ගැනීමේ ඒකායන මාරුගයක් නැති විවිධ ව්‍යවස්ථා ක්‍රමයන්හි ජයග්‍රහණයක් මෙන්ම පරාජයන් ද ඇත්තේ ය.

විකල්ෂ ප්‍රතිඵත්ත කේන්ද්‍රය

6/5, ලෙයාරඩිස් පාර, කොළඹ 05

දුරකථන : 011 2370803 / 4

භාෂක්‍රී : 011 2370801 / 2

වෙබ් අඩවිය : www.cpalanka.org

ඊමේල්: info@cpalanka.org